

Minda, Gary, Postmodern Legal Movements, Law and Jurisprudence at Century's end, NY

University Press, New York 1995.

Murphy, Jeffrie G., Jules L. Coleman; Philosophy of Law: An Introduction to Jurisprudence, Westview Press, Colorado 1990.

Opp Karl-Dieter, The Economic Theory of Social Norms, ARSP vol. 1981 LXVII/4 ss.345-359.

Patterson, Dennis (Ed.), A Companion Philosophy of Law and Legal Theory, içinde J. D.

Hanson and M. R. Hart'a ait makale "Law and Economics" ss. 311-331, Blackwell Pub., Oxford 1999.

Posner, R. A., The Problems of Jurisprudence, Harvard University Press, Massachusetts 1993.

Polinsky, A. Mitchell, An Introduction to Law And Economics, Aspen

Law & Business 2nd Ed. (Basım Yeri Yok), 1989.

Türkbağ Ahmet U., "Pasta Tarifleri Üzerine Bir İnceleme: Küreselleşme ve Adalet", Doğu

Batı Dünya Neyi Tartışıyor? -1 Küreselleşme, ss.227-236,s. 18, F. S. K. Yay., Ankara 2002.

Elektronik Bibliyografya

Coase, Chicago Scholl ve Pigou, <http://cepa.newschooll.edu/het/profiles/coase.htm> 3.3.2002.

Kornhauser, Lewis, "Legal Philosophy: Economic Analysis of Law", Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2001 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL= <http://plato.stanford.edu/archives/win2001/entries/legal-econanalysis/> 1.11.2002.

Mackaay, Ejan, History of Law and Economics, <http://encyclo.findlaw.com/0200book.pdf> 10.7.2002.

Küreselleştirme, Özelleştirme ve Cezaevleri

Vahap Coşkun^(*)

BİR "MODERN DEVLET KURUMU" OLARAK HAPİSHANELER

Hapishaneler modern devlet içinde ortaya çıkan ve gelişen bir kurumdur. Bu nedenle, hapishanelere ilişkin günümüzdeki tartışmaları daha iyi okuyabilmek için, modern devlet olgusuna bir kez daha bakmak yararlı olabilir. Modern devlet, özü itibarıyla modernlik/modernite sürecinde görülen devlettir. "Modernlik" ve "modernite" kavramlarına, halkın ve akademik dünyanın verdiği anlamlar farklıdır. Halk, "modern" derken, "güncel" ve "çağdaş" olanı anlar ve bunu olumlu bir olgu olarak görürken; akademik dünyada ise, modernitenin/modernliğin kullanımı ve sonuçları hakkındaki yargılar oldukça muğlaktır. Akademik tartışmada modernite, Pierson'un ifadesiyle, "ayrı (süreksiz) bir tarihsel değişimle çok daha güçlü özdeşleştirilmeye başlanmış ve buna uygun olarak da çok daha zayıf bir 'kalıcı şimdi' olma anlamı edinmiştir."⁽¹⁾

Modernitenin algılanma farklılığı bu yazının konusu değildir, bu nedenle bu konunun ayrıntılarına girilmeye-

cektir. Ama algılama da farklılıklar olsa da, modernitenin yandaşlarının da karşıtlarının da üzerinde hemfikir olduğu, iki önemli özelliği vardır : İlki, modernitenin belli bir coğrafyada, yani Avrupa kıtasında, ortaya çıkması ve bu coğrafyadaki devletlerin zamanla gelişip yayılmasıyla bütün dünyayı kaplamasıdır. İkincisi, modernitenin belli bir zaman diliminde, 16. ve 18. yüzyıllar arası bir dönemde, ortaya çıkması, zamanla kendine özgü bir toplumsal düzeni oluşturması ve kendinden önceki toplumsal düzenle çatışmasıdır. Sosyal hayatın pek çok alanında devrimci denebilecek değişimleri yaratan bir süreç olarak modernite, insanlığın olağanüstü hızlı ve ciddi bir dönüşümünü ifade eder. Modernleşme sürecinin demokratikleşme, sanayileşme, demografik dönüşüm, kentleşme, sosyal işbölümünün büyümesi, bilimsel düşünce tarzının gelişmesi, iletişim imkanlarının artması ve buna benzer ana öğelerini sadece başlık olarak sıralamak bile, modern sosyal düzenin ortaya çıkışıyla özdeşleştirilmiş değişimlerin ne kadar önemli ve ne kadar geniş kapsamlı olduğunu anlamamızı

(*) Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Elemanı

1 Pierson, s.64-65 Modernlik olgusu üzerinde odaklanan akademik tartışmalar bu yazının konusunu teşkil etmediğinden, bu konuya girilmeyecektir. Ama modernlik olgusunu bir "ütopya" ve "ilerleme" olduğunu savunanlar ile modernliğin "karşı ütopya" ve "barbarlık" olduğunu düşünenlerin temel argümanları için bkz : Pierson, 67-69

sağlayacaktır.⁽²⁾ İşte modern devlet, bütün insanlığın sosyal ve siyasal konularında ciddi dönüşümlere yaratan Avrupa menşeli modernlik sürecinin bütün dünyaya yayılmasını sağlayan taşıyıcı unsurlardan biridir ve bu süreçle birlikte evrensel bir model haline gelmiştir.⁽³⁾

Modern devlet, Avrupa'da feodal parçalanmışlığın coğrafi ya da siyasi merkezleşme yoluyla aşılması sonucu ortaya çıkan ve feodal siyasi örgütlenme biçiminden esasta açıkça farklılaşan bir devlet tipidir.⁽⁴⁾ Bir başka ifadeyle modern devlet, feodalitenin çok merkezli ve çoğulcu iktidarlar yapısının, bölünmemiş bir sosyal düzende hüküm süren tek (mutlak) bir iktidar merkezine evrilmesini ifade etmektedir.⁽⁵⁾ Vulgarize ederek söylersek, modern devlet; farklı iktidar odaklarına olanak tanımayan, iktidarı tek bir elde toplayan, iktidarı merkezileştiren devlettir.

İktidarın merkezileştirilmesinden güdülen amaç; öncelikle toplumsal yaşamın süreğenliği içinde birbirinden farklı amaç ve menfaatlere sahip bireyler/gruplar/sınıflar arasındaki ilişkileri yatıştırmak ve daha sonra da yatıştırılan toplumu denetim/kontrol altına almaktır. Devlet iktidarının bu amaçlarına ulaşabilmesi, yani toplumdaki ilişkileri yatıştırarak toplumu bütünüyle kontrol edebilmesini sağlayacak en uygun araç ise, şiddet tekeldir. Bu bağlamda modern devlet; meşru şiddet tekeline sahip devlettir.

2 Pierson, s.65-66

3 Sancar, s.26

4 Sancar, s.26

5 Pierson, s.28

6 Weber, s.132

Bu yaklaşım, en yetkin ifadesini Weber'de bulur. Weber, sosyolojik olarak devletlerin amaçları açısından tanımlanamayacağını, bütün siyasal birlikler gibi modern devletin de sosyolojik olarak ancak kendine özgü araçları açısından tanımlanabileceğine işaret eder. Weber'e göre, modern devletin alamet-i farikası olan araç ise fiziksel güç ve şiddet kullanımudur. Şiddet kullanmasını bilen sosyal kurumlar olmasaydı "devlet" kavramının ortadan kalkacağını ve sözcüğün tam anlamıyla "anarşi"nin doğacağını belirten Weber, şiddetin devletin olağan ya da tek aracı olmadığını ama şiddet kullanımının devlete özgü bir araç olduğunu ifade etmektedir: "Bugün devlet ile şiddet ilişkisi özellikle yakın bir ilişki haline gelmiştir. Geçmişte çok çeşitli kurumlar fiziksel şiddet kullanımını oldukça normal saymışlardır. Fakat bugün şunu kabul etmek zorundayız: Devlet, belli bir arazi içinde, fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluğudur."⁽⁶⁾

Bu ifadeden, modern öncesi "devletlerin", şiddet araçları üzerinde hiçbir denetime sahip olmadıkları anlamı çıkarılmamalıdır. Modernlik sürecinin öncesine denk gelen geleneksel devlet yapılanmalarında da (imparatorluklar, feodal devletler, mutlakiyetçi devletler) siyasal iktidarın şiddet araçları üzerinde belli bir denetimi, elbette ki vardı. Ama bu geleneksel devletler ile

modern devletler arasındaki en önemli fark, ikincilerin kendi egemenlikleri altındaki topraklarda şiddet araçları üzerinde sürekli ve tekelci denetimi gerçekleştirme gücüne sahip olmalarına karşılık; birincilerin, olağanüstü keyfi ve despot olmalarına rağmen, bu tür bir denetimi sağlayabilecek güçten yoksun olmalarıdır.

Şiddet araçları üzerinde devletin tekel yetkisinin kurumsallaşmasının en önemli sonucu, gündelik hayattaki şiddet oranında bir azalmanın meydana gelmesidir.⁽⁷⁾ Modern devlete bu tekel, şiddeti toplumsal ilişkilerden tasfiye etmesi veya toplumsal ilişkilerde şiddet kullanımını en aza indirmesi karşılığında verilmiştir. Bir başka deyimle, "fiziksel şiddet üzerindeki devlet tekeleli, sosyolojik meşruluğunu toplumsal barış ve güvenliği gerçekleştirme hedef ve işlevinden alır."⁽⁸⁾ Bu meyanda denilebilir ki; modern bir devletin halk nezdinde meşruluğunu maksimize edebilmesi için gerçekleştirilmesi gereken ilk koşul gündelik hayatta şiddeti minimize etmesidir.

Burada bir noktaya dikkat çekmek gerekir: Şiddetin azalmasını sağlayan en önemli unsur, devletin etkin bir şekilde yararlanabildiği yeni gözetim ve denetim araçlarının, hem nicelik hem

nitelik olarak, gelişmesi ve artmasıdır. Yani şiddet araçlarının sayısı ve etkinliği çoğaltılarak, çok daha büyük ve yaygın bir şiddet kullanma korkusu yayılarak, şiddetin günlük hayatta kullanılması en aza indirilmiştir. Bu da, bir yandan Baumann'ın işaret ettiği gibi, ulusal ve uluslararası ilişkilerde tam bir militaristleşmeye neden olmakta,⁽⁹⁾ diğer yandan devletin askeri ve siyasi gücünü, sıradan bir vatandaş için, karşı konulmaz bir şekilde artırmaktadır. Böylece şiddet tekeli, bir yandan şiddetin gündelik yaşantıda kullanılmasını asgarileştirerek toplumsal barışı sağlamakta; öte yandan her an bir Leviathan'a dönüşme olasılığı bulunan otoriter bir devletin kurulmasına elverişli zemini ve imkanı hazırlamaktadır.

Şiddet tekeli elinde bulunduran ve gitgide güçlenen modern devlet, modern öncesi öncüllerinden farklı olarak yurttaşların hayatlarına müdahale edebilmekte, gündelik hayatı en ince ayrıntısına kadar düzenleyebilmekte, biçimlendirebilmektedir. Biçimselleşme, "dünyayı yeniden yorumlamak ve yönetilebilirliği artırmak kaygısıyla dünyayı oluşturan öğeleri sınıflamanın yoludur."⁽¹⁰⁾ Her zaman sınıflandırıcı ve indirgeyici bir yol olan biçimlendirme; gerçekliği, tayin

7 Pierson, s.28 Ancak bu teze şiddetle karşı çıkanlar da vardır. Bunların başında gelen Baumann'a göre; modern dönemde şiddetin azaldığı iddiası, Batı'nın kendi uygarlığını meşrulaştırmak için ileri sürdüğü, gerçekleri yansıtmayan bir iddiadır. Baumann, her ne kadar gündelik hayatta şiddetin azaldığını kabul etse de; bu sonucu, bireylerin şiddete başvurmaları halinde daha büyük ve karşılık veremeyecekleri bir şiddetle karşılaşacakları korkusuna bağlar. Modernleşme sürecinde şiddetin varlığına son verilmediğini, yalnızca gözden uzaklaştırıldığını savunan Baumann, şiddetin toplumsal yaşamdan çıkarılması adına toplumların giderek militaristliklerini ve son iki yüzyılda şiddetten zarar gören insanların sayısının giderek arttığını belirtmiştir. Baumann'ın modernite ve şiddet bağlantısı hakkındaki görüşleri için bkz: Baumann, s.131-145

8 Sancar, s.28

9 Baumann, s.132

10 Wagner, s.55

edici niteliklere indirgeyerek kavranır ve muktedir kılmaktadır. Herhangi bir gerçekliği muktedir kılma işlemi ise, bireyleri yeniden ve sürekli olarak şekillendirme özelliğine sahip olan kurumlar tarafından (veya kurumlar aracılığıyla) yapılmaktadır.⁽¹¹⁾ Wagner'in "alışkanlık haline gelmiş pratikler" olarak adlandırdığı kurumlar, insanların içinde buldukları zamandan önce kurulmuş olsalar da, ancak bir insan eylemi ile yaratılıp, tekrar tekrar yaratıldıkları için varlıklarını idame ettirirler. Modern devlette üç tür kurumdan bahsedilebilir : Maddi tahsisat kurumları, buyurgan iktidar (tahakküm) kurumları ve anlamlandırma kurumları⁽¹²⁾. İşte hapisaneler, modern devletin buyurgan iktidar kurumlarından biri, belki de en önemlisidir.

Hapishanelerin, ceza çektirmek maksadıyla ne zaman ve ne şekilde kullanılmaya başladığı konusunda çeşitli tarihler olmakla birlikte, suçluyu toplumdaki tecrit etmeyi esas alan bir kurum olarak ilk hapishanenin Hollanda'da kurulduğu konusunda bir mutabakat vardır.⁽¹³⁾ Hollanda-Amsterdam'daki bu ilk hapishanede, suçlular ilk olarak toplu halde bulunmakta iken, sonradan 1603'ten itibaren, geceleri ayrılmışlar, gündüzleri çalışmak üzere bir arada bulundurulmuşlardır. Hollanda'nın cezalandırmayı kurumsallaştırması, kısa sürede diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır. 1667'de Fi-

lippo Franci adında bir İtalyan rahibi Floransa'da bir müessese kurmuş, 1703 yılında Papa XI Clement bir çocuk ıslah evi, XII Clement bir kadın hapishanesi inşa ettirmişlerdir.⁽¹⁴⁾

Modern devletin bir kurumu olarak hapishanelerin ortaya çıkmasının en önemli nedeni, iktidarı ellerinden bulunduran kesimlerin toplumu denetleyerek kendi iktidarlarını daim kılmaya düşüncesidir. Şöyle ki; modernleşme sürecinin gelişmesi ile birlikte, toplumun ekonomik ve siyasal yapısı büyük bir dönüşüme uğramış, bu hızlı dönüşüm bazı toplumsal kesimler için çok büyük sıkıntılar üretmiştir. Örneğin köylüler, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, topraklarını yitirmeye başlamışlar ve kentlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Kentlere gelip iş bulamayan, insani olmayan koşullarda çalışmak zorunda bırakılan, en temel ihtiyaçlarını dahi karşılamayacak kadar düşük bir ücretle çalışan, çoğu zaman aç ve işsiz kalan kişilerin sayısının artması, siyasal iktidar için büyük bir tehdit oluşturmuştur. Çünkü bu işsiz ve "serseri" takımının her zaman iktidar sahiplerine karşı çıkması, onların mülklerini ellerinden alması, onlara isyan etmesi söz konusu olabilirdi. Bu durumda onların tehdit olmaktan çıkarılması için gözetim ve denetim altına alınmaları gerekiyordu. Bu denetim ve gözetimin en iyi uygulanacağı kurumsal yapı ise hapishanelerdi.

Böylece hapishaneler, siyasal iktidarın toplumu denetlenmesini ve kendi iktidarını idame ettirmesini sağlayan en önemli kurumlarından biri olarak ortaya çıkmış, zamanla yaygınlığı ve etkinliği artmıştır.

Gerek ıslah, gerek bir cezalandırma mekanı olarak hapishaneler, toplumun disiplin altına alınmasını sağlayan araçlardan ve iktidarın işleyiş biçimlerinden biridir. Bu iktidar ilişkisi, toplumda hakim olan sosyal, ekonomik ve politik faktörlere ve ilişkilere bağlıdır ve bunların değişmesine bağlı olarak çeşitli dönemlerde yeniden yapılandırılmıştır. Örneğin 18. yüzyılda ceza sistemlerinde görülen reform girişimleriyle; cezanın "insancılaştırılması", "yumuşatılması" gibi amaçlara yönelindiği, daha "insani" cezaların verilmesinin hedeflendiği ileri sürülmüştür.⁽¹⁵⁾ Keza 19. yüzyılda cezai hapsedme, sadece bireyi özgürlüğünden yoksun bırakmaya değil, aynı zamanda "ıslah" edilmesine de yönelmiştir. Cezalandırma iktidarının yeni biçimi olan "ıslah" işleminin ilk adımı; bireyin, otoritenin denetlemediği veya hiyerarşi içinde düzenlenmemiş, her türlü eylem ve ilişkisine son vermektedir. Bu nedenle otorite mahkumu cezaevine kapatmakla yetinmeyerek, onun yatma, kalkma, yeme, içme, dinlenme, tuvaleti kullanma, konuşma gibi en temel insani ihtiyaçlarını ne zaman, nasıl gidereceğini belirleyip denetlemeye de çalışır. "Başka deyişle otorite için kişiyi hapishaneye kapatmak, dört duvar arasında tutmak değildir. Önem-

li olan duvarlar arasında yaşamının koşullarını belirlemektir. Çünkü ancak o zaman iktidar olunur."⁽¹⁶⁾

Bütün bunlar gösteriyor ki, ceza sistemlerinde ve cezalandırma mekanlarında gerçekleştirmek istenen tüm reformlar, her seferinde birtakım insani değerler temelinde hareket etmekle birlikte, gerçekte toplumsal koşullarda meydana gelen değişimlere bağlı olarak iktidarı yeniden düzenlemeyi amaçlayan arayışlardır. Modern devletin iktidar ilişkilerini ve kurumlarını köklü değişimlere uğratması muhtemel olguların baş gösterdiği dönemlerde, bu arayışların hız kazanması da son derece doğaldır. Bugün dünya böyle bir dönemden geçiyor; küreselleşme olgusu, bir bütün olarak modern devletin yapısını köklü bir dönüşüme uğratma potansiyelini bünyesinde taşıyor. Modernitenin tüm kurumları, küreselleşme nedeniyle yeniden yapılanmaya gidiyor veya en azından böyle bir yapılanmanın zorunluluğunu hissediyor. Durum böyle iken, modern devletin en önemli kurumlarından biri olan hapishanelerin, bu gelişmelerden azade kılınması ve yeniden yapılanma tartışmalarından uzak tutulması mümkün değil. Nitekim bugün tüm dünyada, küreselleşme ekseninde, hapishanelerin ıslah edilerek kalite ve verimliliğinin artırılmasına ve cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerin insanca koşullarda yaşayabilmesinin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmakta, bu konuda yoğun tartışmalar yürütülmektedir. Bu tartışmalar içinde en önemli-

11 Wagner, s.46

12 Wagner, s.48

13 Foucault, gözetleme ve denetleme kurumu olarak ilk hapishanenin, Amsterdam'da, 1596 yılında açılan Rasphuis olduğunu belirtir. (Foucault, s.189); Dönmezer-Erman, bu tarihin 1556 olduğunu ifade ederken (Dönmezer-Erman, s.621), Cinmen ise bu tarihi 1588 olarak zikretmiştir. (Cinmen, s.136)

14 Dönmezer-Erman, s.621-622

15 Özdek, s.22

16 Kaptanoğlu, s.32

lerinden biri, hiç kuşkusuz cezaevlerinin özelleştirilmesidir.

KÜRESELLEŞME ve ÖZELLEŞTİRME

Küreselleşme veya globalleşme, basitçe, "serbest pazar ekonomisinin prensiplerinin geniş alanlara yayılmasıdır."⁽¹⁷⁾ Küreselleşme olgusu, sadece ekonomik boyutlu bir olgu değildir; küreselleşmenin ekonomik, siyasal ve sosyo kültürel olmak üzere üç önemli boyutu vardır. Bu bağlamda küreselleşme; ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yerleşmiş yargıların ve kurumsal yapıların ülkelerin sınırlarını aşarak dünyaya yayılması ve böyle bir boyutta kabul görerek ilgili alanlarda tüm dünyaca benimsenen normların ortaya çıkma süreci olarak tanımlanabilir.⁽¹⁸⁾

Küreselleşme, günümüz dünyasını ciddi değişim ve dönüşüme uğratan en önemli kavramlardan biridir. Uluslararası ilişkilerin girift problemlerinden gündelik yaşantımızda karşı karşıya kaldığımız en basit sorunlara kadar küreselleşmenin etkisini hissetmek mümkündür. Özellikle son on yıllarda ulaşım ve iletişim teknolojisinde yaşanan olağanüstü gelişme sayesinde, o çok bilinen deyimle, "dünya küçük bir köye dönüşmüştür." Küreselleşme politikalarıyla, ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasal sınırlar eski belirginliklerini kaybetmiş; ekonomiler birbirlerine daha bağımlı hale gelmiş; ulus-devletler, dünya siyasetinin tek aktörü olmaktan çıkmış; kültürel, sosyal ve

siyasal alanda benzeşme yaşanmış ve dünyanın hemen her bölgesinde özgülükçü eğilimler güç kazanmıştır. Bugün geline noktada şu belirleme rahatlıkla yapılabilir : Küreselleşmeye yandaş olmak da, ona karşı durmak da, küreselleşme sürecinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Küreselleşme aleyhtarı gösterilerden aşınayız; yüzbinlerce insan, internet adı verilen küresel bir ağ üzerinden küreselleşmenin getirdiği sorunları tartışmakta ve ortak bir tepki belirlemektedir. Bu, küreselleşmenin kendisine karşı olan tavırları da küresel sürecin içine katan ve protestolara küresel bir nitelik veren bir olgu olduğunu çok açık bir şekilde ortaya koyar. Böylece küreselleşmenin yarattığı olanaklar, hem taraftarları hem de aleyhtarlarınıca sürekli kullanılmakta, bu durumdan da güçlenen küreselleşme sürecinin kendisi olmaktadır.

Küreselleşmenin üç boyutu olmakla birlikte, son yıllarda en büyük ilerleme ekonomik boyutunda görülmüştür. Nitekim, özellikle karşıtları, küreselleşme denildiğinde sadece ekonomik küreselleşmeden söz etmektedirler. Ekonomik açıdan küreselleşmenin bu denli ağırlık kazanmasının nedeni; Sovyet Bloğunun yıkılmasının ardından ülkeler arasındaki ekonomik kalkınmışlık farklarının daha belirgin hale gelmesi ve ülkeler arasındaki yarışın, güvenlik değil, ekonomik alanda olması gereğinin açıkça ortaya çıkmasıdır. Bu durum, görece olarak daha fazla ekonomik refah yaratan piyasa kurallarının

yaygın olarak benimsenmesine yol açarak ekonomik küreselleşmeyi hızlandırmıştır.⁽¹⁹⁾ Ekonomik küreselleşmenin belirleyici vasfı ise, devlete ait ekonomik işletmelerin hızla özelleştirilmesidir.

Drucker, "özelleştirme" kavramını, 1969 yılında yayınlanan *The Age of Discontinuity* adlı kitabında ilk kez kendisinin kullandığını belirtir. Drucker, "uydurduğu" bu kavramı, yönetimlerin kamuya ait şirket ve sanayileri elden çıkarmaları anlamında kullandığını söyler. Drucker'ın kitapta savunduğu tez son derece yalındır : Devlete ait olmayan kuruluşlar tarafından, devletten dahi iyi ya da onun kadar iyi olarak yapılabilecek ne varsa, bunlar hiçbir zaman devletçe yapılmamalıdır. "Burada önemli olan, yapılacak etkinliğin amacı kar etmek olan veya karın en azından bir ölçü sayıldığı "ticari bir iş" olarak düzenlenip düzenlenmemesi değildir; burada önemli olan, bu işin devlet tarafından yürütülmemesidir."⁽²⁰⁾ Çünkü bir iş devlet tarafından yapıldığı zaman, iktidarı ellerinde bulunduranların siyasal amaçlarına hizmet eder hale gelir ve yozlaşmaya başlar. Kitabın yayınlanmasından sonra *The Economist*, bu kitapta dile getirilen "özelleştirme" kavramını, "düpedüz saçmalık ve gerçekleşmesi hiçbir zaman mümkün olmayacak bir şey" diye niteler ve Drucker ile, bir nevi, alay eder.⁽²¹⁾ Ancak, önceleri dalga geçilen bu kavram, ortaya atılmasının

üzerinden 20 yıl geçtikten sonra, özellikle 1989'da Sovyet Bloğunun çökmesinden sonra, dünya çapında bir olgu olmuştur. G. Mulgan, dünyada 1980'ler boyunca özelleştirilen varlıkların yaklaşık 185 milyar dolar civarında olduğunu tahmin etmektedir ve bunun dünyada "devlet ve piyasa sınırlarının, gelmiş geçmiş en hızlı yeneden çizilişi"ni oluşturduğunu söylemektedir.⁽²²⁾

Gerçekten de 1970'lerde başlayan özelleştirme uygulamaları, 1980'ler ile birlikte artmaya başlamış, 1990'lara gelindiğinde ise, hani neredeyse önünde durulamaz ve tartışılmaz bir kavrama dönüşmüştür. Devletlerin daha önce kıskançlıkla sahip çıktıkları ekonomik işletmelerin mülkiyetlerini özel sektöre devreder hale gelmesinin üç önemli nedeni olduğunu söyler Drucker : İlk neden, 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana devlet programlarının ve devlet uygulamalarının uğradıkları başarısızlıktır. İkincisi, vergilendirme ve harcama yoluyla elde edilebileceklerin bir sınırı olduğunun artık idrak edilebilir olmasıdır. Son olarak da, devletin gelir yaratma yeteneğinin sınırlarının olduğunun artık bilinmesidir.⁽²³⁾ Pierson'a göre de özelleştirmelerin artmasının en önemli nedeni; kendilerini seçmenlerine artan bir hizmet verme baskısı altında ama sınırlı bir kaynak temelinde bulan hükümetlerin, girdileri sabit tutarak daha fazla mal ve hizmet çıktısı sağlamak iste-

17 Barry, s.7

18 B. Saraçoğlu'dan nakleden : Acar, s.14

19 Toprak-Demir, s.118

20 Drucker, s.70

21 Drucker, s.62-63

22 Pierson, s.159

23 Drucker, s.63

meleridir. Bu amacı gerçekleştirmek için devletler hemen her yola başvurular. Ekonomik faaliyetin kamudan özel sektöre toptan aktarımını temsil eden özelleştirme de, bu yollardan biridir ve bu geçtiğimiz on yılda dünya ölçüsünde bir olguya dönüşmüştür.⁽²⁴⁾

Özelleştirme, birçok siyasi hedefe yönelik olarak yapılır. Özelleştirme ile, özelleştirilen şirketlerin rekabeti artırması ve ekonomik verimliliği teşvik etmesi; yeni yatırımların finansmanının özel para piyasalarından karşılanması; kamunun varlıkların satışıyla devlet için çok gerekli gelirlerin sağlanması; kamu sektörü sendikalarının gücünün dizginlenmesi ve hisse ortaklığının yaygınlaşması beklenir. Özelleştirme, özellikle büyük sanayi şirketlerinin satışı nedeniyle, devletin "sahip-üretici" olarak ekonomik yaşamdaki rolünü hızlı ve önemli bir oranda azaltmaktadır. Ancak bu değişimlerin niteliğinin de fazla abartılması gerekir. Pierson, "özelleştirmenin en gayretkeşlikle ve coşkuyla gerçekleştirildiği yer olan Birleşik Krallık'ta" 1990'ların ortalarına gelindiğinde kamu hizmetlerin satışının halk katındaki cazibesinin söndüğünü; sanayi alanında, devletin üretici olarak rolü radikal biçimde azaltıldığını ama buna karşılık öteki hizmetlerin, özellikle de sosyal yardım hizmetlerinin üretiminde, devletin son derece önemli (ve bazı bağlamlarda neredeyse tek) üretici olmaya devam ettiğini belirtir.⁽²⁵⁾ Ayrıca, "devletin geri çekilme-

sinin çok az etkili olduğu, özelleştirme politikalarının sirayet etmediği bazı stratejik devlet faaliyetleri alanlarında, örneğin askeri ve milli güvenlik konuları gibi, devletin yetkilerini ve gücünü "yırtıcı bir kıskançlıkla" elinde tuttuğunu da belirtmek gerekir. Held'in belirlemesiyle denilebilir ki: "Modern devlet hala, ilke olarak, insanların hayat şanslarının -yaşam ve ölüm sorununun- en temel yönlerini belirlemeye muktedirdir."⁽²⁶⁾

Halen hayatımızı belirleme yetkisini, öyle ya da böyle, elinde tutan modern devlet, askeri ve milli güvenlik konularında olduğu gibi, hapishaneler üzerindeki tekel yetkilerine de, her zaman için, son derece kararlı bir biçimde sahip çıkmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın ardından refah devleti anlayışının yaygınlaşmasıyla, hapishanelerin "sahibinin" devlet olduğu/olması gerektiği inancı hem devlet iktidarını ellerinde tutarlarda hem de toplumsal kesimlerde öylesine köklü bir şekilde yer etmiştir ki, bu kurumların özel sektör tarafından işletilmesi, yani devletin hapishaneler üzerindeki sahipliğinin sınırlanması düşünülemez olmuştur. Hapishaneler, devletin sarsılmaz bir kurumuydu; o tartışılmaz, devletin yetki ve etki alanından alınmazdı. Ancak küreselleşme ve ona eşlik eden özelleştirme; ekonomik, siyasi ve toplumsal ilişkileri dünya çapında dönüştürünce, hiçbir zaman devletin dışında düşünülemeyen hapishanelerin de, özelleştirilmesi gündeme gel-

di. Hapishanelerin özelleştirilmesi konusunda, çarpışma halindeki iki başat düşüncenin varlığı göze çarpmaktadır: İlki, küreselleşmenin kitleleri yoksullaştırdığını ve hapishanelerin özelleştirilmesiyle de bu yoksullaşan kitlelerin kontrol edilmesinin amaçlandığını söyleyerek, hapishanelerin özelleştirilmesine karşı çıkan "özelleştirme karşıtı cephe (red cephesi)"; ikincisi de hapishanelerin devlet tarafından işletilmesinin son derece kötü sonuçlara yol açtığını, hapishanelerin tamamen ya da kısmen özelleştirilmesiyle hapishanelerin veriminin artacağını ve buradaki sorunların bir kısmının giderileceğini iddia ederek hapishanelerin özelleştirmesine onay veren "özelleştirmeci cephe".

ÖZELLEŞTİRME KARŞITI CEPHENİN ARGÜMANLARI

Anti-globalistler, son yirmi yıldır dünya çapında uygulanan ve uluslararası ekonomilerde klasik liberal ilkelere yeniden geri bir dönüşü ve piyasa ekonomisinin evrenselleştirilmesini amaç edinen küreselleşmenin; sosyal devlet modelini tasfiye ettiğini, yoksulluğu derinleştirdiğini ve ülkeler arasındaki zenginlik farkının artmasına neden olduğunu ifade etmektedirler. Bu yaklaşımda, küreselleşme "yeni bir mülksüzleştirme ve yoksullaştırma sürecidir" ve bu süreçte yoksulların kontrolünün önemi gittikçe artmakta, yoksulların ve dışlanmışların sıkı denetimi için devlet kurumları yapisal reformlara tabi tutulmaktadır. İş-

te çeşitli ülkelerde gündeme gelen ceza reformu ve hapishanelerin özelleştirilmesi de, yeni toplumsal kontrol politikalarının hukuksal alandaki bir izdüşümü olarak gündeme gelmektedir.⁽²⁷⁾

Özdek, ceza yasalarındaki reform ve hapishanelerin yapılandırılması bağlamında değerlendirildiğinde, küreselleşmenin siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda, birbiriyle bağlantılı, önemli sorunlara yol açtığını öne sürmektedir. Özdek'e göre, siyasi anlamda yarattığı en önemli sorun, sosyal devletin çökmesine neden olmasıdır. Sosyal devletin tasfiyesi, işsizlik ve açlığın küresel boyutlarda yayılmasına neden olmuş, yoksulluğu derinleştirmiştir. Bu durum ise, mevcut siyasi düzenler için ciddi bir potansiyel tehdit niteliğini taşımaktadır. Bu nedenle küreselleşme taraftarları, kendi iktidarlarını tehdit eden yoksulların tepkilerini önlemek, bastırmak ve onları kontrol altına almak için, daha sert cezalandırma yollarına başvurmak zorunda kalırlar. Kısacası, "sosyal devlet politikalarından sosyal kontrol politikalarına doğru bir geçiş süreci yaşanmaktadır ve bu süreçte cezalandırma iktidarı, yeni koşullara uygun düşecek biçimde, toplumun itaatini, uysallaştırılmasını ve disiplin altına alınmasını güvenceye alacak şekilde dönüştürülmektedir."⁽²⁸⁾

Özdek, küreselleşmenin en önemli sosyal sonucu olarak, hapishanelere gönderilen insan sayısının giderek artmasını göstermektedir. Küreselleşme-

24 Pierson, s.307

25 Pierson, s.159-160

26 Pierson, s.297

27 Özdek, s.22-23; Elben, s.54

28 Özdek, s.23-24

nin sebebiyet verdiği işsizlik ve yoksulluk, toplumun geniş kesimlerinin suça itilmesine, bu durumda cezalandırma kapsamına giren nüfusun katlanmasına yol açmaktadır. Hapishanelerdeki insan sayısının artması ise, bir yandan hapishane sayısının artmasına, öte yandan da hapishanelere ayrılan mali kaynakların çok büyük oranda büyümesine neden olmuştur. Verilecek bir rakam, olayın boyutunun daha iyi kavranmasını sağlayabilir : ABD'de 1982'de devletin cezalandırmaya harcadığı pay 9 milyar dolar civarında iken, 1996'da 41 milyar dolar aşmıştır.⁽²⁹⁾ Cezalandırma için harcanan paranın bu kadar artmasına paralel olarak özel sektör de hapishanelere yatırım yapmaya başlamıştır. Dolayısıyla, küreselleşmenin cezalandırma politikalarıyla ilgili olarak yarattığı ekonomik sonuç; cezalandırmanın bir "endüstri" olarak ortaya çıkması ve sermayenin karlı bir yatırım alanına dönüşmesidir. Bir başka ifadeyle, küreselleşme, kendi ürettiği ceza ve suçlardan kar sağlamayı amaçlayan bir süreç girmiştir. Bu süreçte hem hapishaneler özelleştirilmekte, hem de hapishanelerdeki insanların emekleri sömürülerek "en ucuz" ve "en disipline edilmiş emeğin" kullanımı sayesinde maksimum kar hedeflenmektedir.⁽³⁰⁾ Bütün bu söylenenleri özetlersek, küreselleşme karşıtlarını fikirlerini şöyle sistematize etmek mümkündür :

*Küreselleşme, sosyal devleti tasfiye etmektedir. (Siyasal sonuç)

29 Hapishanelerin, hapishanelerdeki insan sayısının ve hapishanelere ayrılan mali kaynakların artışıyla ilgili ayrıntılı rakamlar için bkz : Özdek, s.33-37

30 Özdek, s.24

*Sosyal devletin tasfiyesi, gelir dağılımını bozmakta, yoksulluğu ve buna bağlı olarak toplumdaki suç oranını artırmaktadır. (Sosyal sonuç)

*Suç oranının artması, hapishanelerin sayısını artırmakta ve hapishanelere ayrılan mali kaynakları büyütmektedir. Bu büyüyen pastadan pay kapmak isteyen özel sektör, cezalandırma alanına giderek daha fazla yatırım yapmakta ve hapishaneler kamu sektörünün elinden alınarak özelleştirilmektedir. (Ekonomik sonuç)

Bu ve benzeri küreselleşme karşıtı değerlendirmelerin haklılık payı içerdiği yadsınamaz. Küreselleşme, diğer bütün büyük çaptaki sosyal olgular gibi, ekonomik, sosyal ve siyasal boyutlarda çeşitli sorunlar oluşturmakta; yeni haksızlık, adaletsizlik ve sömürü biçimleri getirmektedir. Dengesiz gelişen bir süreç olarak küreselleşme, yeryüzündeki bütün insanlar için mutlak ve kesin bir kazanım getirmemektedir. Örneğin emek ve sermaye hareketlerin önündeki engellerin kalkması, rekabet gücü düşük ülkelerin ve kesimlerin gelirlerinde ciddi azalmalara yol açmaktadır. Hızlı ve yerel koşullardaki değişimlere karşı aşırı duyarlı sermaye hareketliliği, tüm ekonomileri daha kırılgan hale getirmektedir. Böylece "ulusal ekonomiler" in başka ülkelerde meydana gelen olumsuz ekonomik ve siyasi gelişmelerden zarar görme riski artmaktadır. Meydana gelen finansal krizlerin yükünü büyük ölçüde düşük gelir gruplarında yer alan insanlar çekmek zorunda kalmak-

tedir. Ayrıca devletlerin, uluslararası antlaşmaların bağlayıcı hükümleri nedeniyle korumacı politikalara başvurarak ülke çıkarlarını koruma esneklikleri azalmaktadır. Dünya ekonomisindeki gelişmelerin ülke aleyhine apaçık sonuçları olması durumunda bile ülkeler buna tepki veremez duruma düşmüşlerdir.⁽³¹⁾

Küreselleşme politikaları, karşıtlarının da kabul edeceği gibi, tartışma götürmeyecek kadar büyük bir ekonomik refah artışına yol açmıştır. Ancak bu sürecin nimetlerinin dağıtımından herkes eşit ölçüde veya eşite yakın bir ölçüde faydalanamamıştır. Örneğin, dünyalılarının yıllık geliri son 50 yılda, satın alma gücü paritesi ve kur değerleri dikkate alındığında, 2.500 dolar civarından 4.850 dolar seviyesine yükselmiştir. Fakat dünyada hala günde 2 dolardan az bir parayla geçinen 2.8 milyar insan var. Bunların 1.2 milyarı ise, günde 1 doların altında bir günlük geçim kaynağına sahip. Dünya Bankası verilerine göre, fakirlik sınırının çok altındaki insanların yarıya yakını Afrika'da, bir o kadarı Asya'da. Küçük bir grup da Latin Amerikalılardan oluşuyor.⁽³²⁾

Küreselleşme, ekonomik birtakım sorunlara yol açtığı gibi, siyaset ve demokratik yapı için de birtakım tehlikeler içermektedir. Küreselleşme sürecinde, bir ülkenin ekonomik ve siyasal yapısıyla ilgili yaşamsal önemi haiz

31 Toprak-Demir, s.119; Acar, s.26

32 Kaleağası, Radikal, 01.06.2002

33 Çok yakın tarihten bir örnek vermek gerekirse, IMF'nin, Türkiye'ye kredi açmak için, TBMM'den 15 günde 15 yasanın çıkarılmasını talep etmesi örneği verilebilir. Burada siyaset tamamen ekarte edilmiş ve Amerikan merkezli bir ekonomik yapının direktifleri, Meclis'te, neredeyse, tartışılmadan yasalaştırılmıştır. (Bu yasaların doğru olup olmadığı, Türkiye halkının çıkarına olup olmadığı tartışma dışıdır; burada önemli olan bu yasaların demokratik bir siyasi yapının ürünü olmamasıdır.)

kararlar, belirli mahfillerde verilebilmekte, ama kararların sonuçlarına katlanacak olan geniş halk tabakaları, bu kararların alınmasında herhangi bir etkide bulunabilme şansına sahip olmamaktadır.⁽³³⁾ Bu durumda, bir yönetimin demokratik olarak nitelendirilebilmesi için gerekli olan, yönetilenler ile yöneticilerin "mekansal birliklik"i ortadan kalkmakta, demokrasinin ve daha genel olarak siyasetin üzerinde temellenebileceği bir mekan yok olmaktadır.

Küreselleşmenin bu tür problemleriyle mücadele etmek ve onları bertaraf edebilmek için bu sorunlara dikkat çekmek, küreselleşmeyi bütün boyutlarıyla tartışmak gerekir. Ancak küreselleşme tartışmasında, üç önemli noktaya dikkat edilmelidir :

a. Küreselleşme, geri döndürülemez bir süreçtir: Küreselleşmenin en önemli dinamiği, kitle iletişim araçlarıdır. Sayıları ve nitelikleri her geçen gün artan bu araçlar, insanlar arasındaki sınırları asgariye indirmekte; dünya üzerindeki herkesin birbirinden haberdar olmasını olanaklı kılmaktadır. İletişim araçlarının yön ve hız verdiği küreselleşme; sosyal, siyasal ve ekonomik yapılarda önemli değişimleri gerçekleştirmiştir. Küreselleşme sayesinde bir yandan dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan insanlar arasında düşünsel ve kültürel benzeşme meydana gelirken; diğer yandan da kapalı siya-

sal ve ekonomik sistemler dışı açılmak zorunda kalmışlardır. Otoriter ve totaliter yönetimlerin kendi halklarına karşı daha dikkatli davranmak zorunda kalmalarında ve "insan hakları", "demokrasi" gibi kavramların bütün dünyada görülmedik bir itibar kazanmasında, küreselleşmenin çok büyük payının olduğunu teslim etmek gerekir.

Dünyanın sosyal, siyasal ve ekonomik çehresini değiştiren küreselleşmenin sonuçlarından kaçınmak veya bu süreci geriye döndürmek, iki nedenden ötürü, mümkün değildir : İlki, küreselleşme ile birlikte, özellikle siyaset ve hukuk alanındaki bazı kavramların, tüm insanlığın kazanımı haline gelmiş olmasıdır. "Demokrasi", "insan hakları", hukukun üstünlüğü" vb. gibi kavramlar; bir yönetimin meşruluğunun asgari şartları haline gelmiş ve yönetilenlerce daha fazla talep edilir olmuşlardır. Artık hiç kimse; insan haklarına, demokrasiye, hukukun üstünlüğüne yer vermeyen bir rejimde, başkalarıyla iletişim kurmayan dünyadan tecrit edilmiş bir ülkede yaşamak istemiyor.

Küreselleşmeden kaçınmayı imkansız kılan ikinci neden ise, bu sürecin bir veya birkaç devletin, kişinin ya da grubun denetleyebildiği, kontrol altına alabildiği, yönlendirebildiği bir süreç olmamasıdır. Küreselleşme; birbirinden farklı düşüncelere, amaçlara, dillere, dinlere, mesleklere ve yeteneklere sahip milyarlarca insanın içinde bulunduğu ve herkesin kendi çapında katkı sunduğu devasa bir değişim ve

gelişim sürecidir. Bu süreci hiç kimse tek başına kontrol etmeye muktedir değildir; ama herkes bu sürecin sonuçlarından, olumlu ya da olumsuz bir şekilde, kaçınılmaz olarak etkilenmektedir. O halde küreselleşme tartışmaları bağlamında sorulması gereken asıl soru; küreselleşmeden kaçınmanın, bu süreci tersine çevirebilmenin mümkün olup olmadığı sorusu değildir. "Doğru soru tek başına kontrol edemediğimiz, ama kaçınılmaz sonuçlarından da etkilendiğimiz küreselleşmenin getirebileceklerinden optimum ölçüde nasıl yararlanmak mümkündür sorusudur. Bir diğer deyişle asıl önemli soru, küreselleşmenin risklerini en aza nasıl indirip, kazançlarından ya da fırsatlarından en fazla nasıl yararlanabileceğimize." (34)

b. Küreselleşme süreci, getirdiği sorunlar ve yarattığı imkanlarla birlikte değerlendirilmelidir: Küreselleşme, ona iman edenlerin inandıkları gibi "dikensiz bir gül bahçesi" değildir; ama aynı zamanda yeminli karşıtlarının iddia ettikleri gibi her türlü kötülüğü bünyesinde taşıyan şeytani bir süreç de değildir. Küreselleşme, olumlu ve olumsuz yanları bulanan, tamamlanmamış bir süreçtir. Bu gerçeğin kabul edilmesi önemlidir; zira ancak bu sayede, bu konudaki tartışmalar daha dengeli, daha anlamlı ve de daha yararlı olabilir.

İnsanlık için hem ilerlemeye yönelik ufuklar açmak, hem de kabullenilmesi zor sorunlar üretmek, sadece küreselleşmeye has bir özellik değil. Dünya tarihinde yapısal değişiklikleri yaratan diğer bütün olguların da bu

özellikle sahip olduğunu belirtmek gerekir. Hatırlayalım : Modernite, bir yandan "akıl" ve "bireyi" merkezi almıştır, ama öte yandan insanlığın başına totaliterizm gibi bir belayı sarmıştır; sanayi devrimi, uzun erimde insanlığın kalkınmasını ve refaha ermesini sağlamıştır ama önceleri emekçi kesimleri gayri-insani koşullara mahkum ettiği de unutulmamalıdır; bilimin/teknolojinin müthiş gelişiminin hayatımızı inanılmaz ölçüde kolaylaştırdığı bir gerçektir, ama aynı bilim/teknoloji çok defa insan hayatına kasteden ölümcül bir silaha dönüşmüştür; sosyalizm, evet, "vahşi kapitalizm" in aşırılıklarını törpülemiştir, fakat toplumsal kurtuluş adına insanları özgürlüklerinden mahrum etmiş ve ardında, başta Stalin olmak üzere, diktatörlerin zulmüne maruz kalmış milyonlarca insan bırakmıştır...

Hoşumuza gitmese de, şunu kabul etmek zorundayız : Dünya tarihinde, sorunlardan azade bir zaman dilimi yoktur; dünya, her zaman türlü olumsuzluklar ve sorunlarla doludur. İnsanlar yaşamlarını olanaklı kılmak için, bu sorunları 'çözmek' zorundadırlar; ama bir sorunu çözmek amacıyla yapılan şey, tutulan yol veya bel bağlanan düşünce, başka sorunlara vücut verebilir. Bu bağlamda, birbiriyle iletişimi bulunmayan, tamamen içine kapalı ülkelerden/toplumlardan müteşekkil bir dünyanın sorunlarına çare olmak adına önerilen ve ülkeler/toplumlar arasında sürekli iletişimi öngören küreselleşme politikalarından da birtakım problemlerin neş'et etmesini doğal

karşılama gerekir. Bugün küreselleşen bir dünyada yaşıyoruz ve bu nedenle küreselleşmenin sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktayız. Eğer küreselleşmeyen bir dünyada yaşıyor olsaydık, o zaman küreselleşmeyen dünyanın, sorunlarıyla boğuşacaktık. Ve muhtemelen o dünyanın sorunları, bugünkü dünyanın sorunlarından daha ağır olacaktı.

c. Küreselleşmenin ekonomik performansı hakkında ümitvar olmamızı sağlayacak birtakım olumlu ekonomik göstergeler vardır: Küreselleşmenin ekonomik alandaki performansı, muarızların iddialarına aksine, her zaman olumsuz verilerle dolu değildir; gelecekte daha iyi olabileceğine dair umutlarımızı ayakta tutmaya yarayabilecek birtakım olumlu göstergeler de vardır.

Barry, küreselleşmeye muhalefet edenlerin hiçbir yeni argüman ortaya koymadıklarını belirterek, küreselleşme karşıtlarının pazar karşıtı dogmalardan başka bir fikri mühimmatlarının olmadığını savunur. (35) "Küreselleşme ile gelir dağılımı arasında sistematik bir ilişkinin bulunduğu ve küreselleşme politikalarını uygulayan ülkelerde gelir dağılımının bozulduğu" dogması, serbest piyasa karşıtı dogmaların en önemlisidir. Bu konu Foreign Policy Magazine'nin Eylül 2001 sayısında, "Küreselleşmeyi Ölçmek" başlıklı bir araştırmasında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Araştırmada, "Bu iddia, konunun yalınlığı içerisinde düşünüldüğünde incelikli olmakla birlikte, çok sayıda diğer önemli faktörü görmez-

sal ve ekonomik sistemler dışı açılmak zorunda kalmışlardır. Otoriter ve totaliter yönetimlerin kendi halkalarına karşı daha dikkatli davranmak zorunda kalmalarında ve "insan hakları", "demokrasi" gibi kavramların bütün dünyada görülmedik bir itibar kazanmasında, küreselleşmenin çok büyük payının olduğunu teslim etmek gerekir.

Dünyanın sosyal, siyasal ve ekonomik çehresini değiştiren küreselleşmenin sonuçlarından kaçınmak veya bu süreci geriye döndürmek, iki nedenden ötürü, mümkün değildir: İlki, küreselleşme ile birlikte, özellikle siyaset ve hukuk alanındaki bazı kavramların, tüm insanlığın kazanımı haline gelmiş olmasıdır. "Demokrasi", "insan hakları", hukukun üstünlüğü" vb. gibi kavramlar; bir yönetimin meşruluğunun asgari şartları haline gelmiş ve yönetilenlerce daha fazla talep edilir olmuşlardır. Artık hiç kimse; insan haklarına, demokrasiye, hukukun üstünlüğüne yer vermeyen bir rejimde, başkalarıyla iletişim kurmayan dünyadan tecrit edilmiş bir ülkede yaşamak istemiyor.

Küreselleşmeden kaçınmayı imkansız kılan ikinci neden ise, bu sürecin bir veya birkaç devletin, kişinin ya da grubun denetleyebildiği, kontrol altına alabildiği, yönlendirebildiği bir süreç olmamasıdır. Küreselleşme; birbirinden farklı düşüncelere, amaçlara, dillere, dinlere, mesleklere ve yeteneklere sahip milyarlarca insanın içinde bulunduğu ve herkesin kendi çapında katkı sunduğu devasa bir değişim ve

gelişim sürecidir. Bu süreci hiç kimse tek başına kontrol etmeye muktedir değildir; ama herkes bu sürecin sonuçlarından, olumlu ya da olumsuz bir şekilde, kaçınılmaz olarak etkilenmektedir. O halde küreselleşme tartışmaları bağlamında sorulması gereken asıl soru; küreselleşmeden kaçınmanın, bu süreci tersine çevirebilmenin mümkün olup olmadığı sorusu değildir. "Doğru soru tek başına kontrol edemediğimiz, ama kaçınılmaz sonuçlarından da etkilendiğimiz küreselleşmenin getirebileceklerinden optimum ölçüde nasıl yararlanmak mümkündür sorusudur. Bir diğer deyişle asıl önemli soru, küreselleşmenin risklerini en aza nasıl indirip, kazançlarından ya da fırsatlarından en fazla nasıl yararlanabileceğimizdir."⁽³⁴⁾

b. Küreselleşme süreci, getirdiği sorunlar ve yarattığı imkanlarla birlikte değerlendirilmelidir: Küreselleşme, ona iman edenlerin inandıkları gibi "dikensiz bir gül bahçesi" değildir; ama aynı zamanda yeminli karşıtlarının iddia ettikleri gibi her türlü kötülüğü bünyesinde taşıyan şeytani bir süreç de değildir. Küreselleşme, olumlu ve olumsuz yanları bulan, tamamlanmamış bir süreçtir. Bu gerçeğin kabul edilmesi önemlidir; zira ancak bu sayede, bu konudaki tartışmalar daha dengeli, daha anlamlı ve de daha yararlı olabilir.

İnsanlık için hem ilerlemeye yönelik ufuklar açmak, hem de kabullenilmesi zor sorunlar üretmek, sadece küreselleşmeye has bir özellik değil. Dünya tarihinde yapısal değişiklikleri yaratan diğer bütün olguların da bu

özellikle sahip olduğunu belirtmek gerekir. Hatırlayalım: Modernite, bir yandan "akıl" ve "bireyi" merkezi almıştır, ama öte yandan insanlığın başına totaliterizm gibi bir belayı sarmıştır; sanayi devrimi, uzun erimde insanlığın kalkınmasını ve refaha ermesini sağlamıştır ama önceleri emekçi kesimleri gayri-insani koşullara mahkum ettiği de unutulmamalıdır; bilimin/teknolojinin müthiş gelişiminin hayatımızı inanılmaz ölçüde kolaylaştırdığı bir gerçektir, ama aynı bilim/teknoloji çok defa insan hayatına kasteden ölümcül bir silaha dönüşmüştür; sosyalizm, evet, "vahşi kapitalizm" in aşırılıklarını törpülemiştir, fakat toplumsal kurtuluş adına insanları özgürlüklerinden mahrum etmiş ve ardında, başta Stalin olmak üzere, diktatörlerin zulmüne maruz kalmış milyonlarca insan bırakmıştır...

Hoşumuza gitmese de, şunu kabul etmek zorundayız: Dünya tarihinde, sorunlardan azade bir zaman dilimi yoktur; dünya, her zaman türlü olumsuzluklar ve sorunlarla doludur. İnsanlar yaşamlarını olanaklı kılmak için, bu sorunları 'çözmek' zorundadırlar; ama bir sorunu çözmek amacıyla yapılan şey, tutulan yol veya bel bağlanan düşünce, başka sorunlara vücut verebilir. Bu bağlamda, birbiriyle iletişimi bulunmayan, tamamen içine kapalı ülkelerden/toplumlardan müteşekkil bir dünyanın sorunlarına çare olmak adına önerilen ve ülkeler/toplumlar arasında sürekli iletişimi öngören küreselleşme politikalarından da birtakım problemlerin neş'et etmesini doğal

karşılama gerekir. Bugün küreselleşen bir dünyada yaşıyoruz ve bu nedenle küreselleşmenin sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktayız. Eğer küreselleşmeyen bir dünyada yaşıyor olsaydık, o zaman küreselleşmeyen dünyanın, sorunlarıyla boğuşacaktık. Ve muhtemelen o dünyanın sorunları, bugünkü dünyanın sorunlarından daha ağır olacaktı.

c. Küreselleşmenin ekonomik performansı hakkında ümitvar olmamızı sağlayacak birtakım olumlu ekonomik göstergeler vardır: Küreselleşmenin ekonomik alandaki performansı, muarızların iddialarına aksine, her zaman olumsuz verilerle dolu değildir; gelecekte daha iyi olabileceğine dair umutlarımızı ayakta tutmaya yarayabilecek birtakım olumlu göstergeler de vardır.

Barry, küreselleşmeye muhalefet edenlerin hiçbir yeni argüman ortaya koymadıklarını belirterek, küreselleşme karşıtlarının pazar karşıtı dogmalardan başka bir fikri mühimmatlarının olmadığını savunur.⁽³⁵⁾ "Küreselleşme ile gelir dağılımı arasında sistematik bir ilişkinin bulunduğu ve küreselleşme politikalarını uygulayan ülkelerde gelir dağılımının bozulduğu" dogması, serbest piyasa karşıtı dogmaların en önemlisidir. Bu konu Foreign Policy Magazine'nin Eylül 2001 sayısında, "Küreselleşmeyi Ölçmek" başlıklı bir araştırmasında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Araştırmada, "Bu iddia, konunun yalınlığı içerisinde düşünüldüğünde incelikli olmakla birlikte, çok sayıda diğer önemli faktörü görmez-

den gelmektedir. Bir ekonomin barındırdığı gelir eşitsizliği, küreselleşmesi veya ticari özgürleşmeye verdiği önemden çok, tarihi, ekonomik gelişimi, ücret ve gelir kontrolleri, refah ve eğitim programlarıyla ilgili olabilir." denilmektedir. Nitekim araştırmamızın elde ettiği deneysel veriler, gelir eşitsizliği ve küreselleşmenin öyküsünü, küreselleşme karşıtlarının ileri sürdüğünden çok daha farklı biçimlerde ortaya koymaktadır. Küreselleşme seviyeleri yüksek gelişmekte olan ülkeler (Polonya, İsrail, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi), küreselleşme İndeksi'nin alt sıralarında yer alan ülkelere göre (Rusya, Çin, Arjantin) çok daha fazla eşitlikçi bir gelir dağılımına sahiptir. Bazı istisnalar yok değildir; örneğin Malezya, Polonya'ya oranla daha fazla küreselleşmiş olmasına rağmen, Polonya, Malezya'dan daha eşitlikçi bir yapıya sahiptir. Fakat gerek gelişmiş ekonomilere, gerekse gelişmekte olan pazarlara sahip olan ülkelerin pek çoğu için geçerli sayılabilecek genel tablo daha yüksek küreselleşmenin daha eşitlikçi bir gelir dağılımı ile birlikte bulunduğuudur.³⁶

Küreselleşmeye yönelik, ikinci büyük bir eleştiri, küreselleşme politikalarının dünya çapında yoksulluğa yol açtığı, yoksulluğun küreselleştiği ve toplumsal refah artışın düştüğü iddiasıdır. Bu konuda başvurulması gereken en önemli veri, nüfus değişimlerini de dikkate alan kişi başına düşen gelirlerdeki büyüme oranıdır. Dünya

Bankası verilerine göre; 1970-1998 yılları arasındaki yaklaşık otuz yıllık dönemde kişi başına düşen gelirden ortalama yıllık büyüme oranları, bölgesel olarak en yüksek düzeyde sırasıyla Doğu Asya'da ve yeni sanayileşmiş ülkelerde %5.6, Güney Asya'da %2.5, gelişmiş ülkelerde %2.2, Ortadoğu ve Avrupa'da %0.9 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ağır borç yükü altındaki ülkelere kişi başına düşen gelirden ortalama sıfır büyüme kaydedilirken, Afrika'da yıllık bazda ortalama büyüme oranı eksi %0.2 oranındadır.³⁷

Düşük ve orta gelirli ülkelerde yoksulluk sınırına yaşayan nüfus oranında, ümit verici düşüşlerin yaşandığı görülmektedir. 1987-1998 yılları arasındaki verilere göre; gün başına 1 dolar gelire sahip nüfus oranı 1987'de düşük gelirli ülkelerde %40, orta gelirli ülkelerde %11 iken, bu oranlar 1998'de sırasıyla %36 ve %9 olarak gerçekleşmiştir. Yine kişi başına günde 2 doların altında gelire sahip nüfus oranı 1987'de düşük gelirli ülkelerde %80, orta gelirli ülkelerde %35 iken, 1998 yılında söz konusu oranlar %72 ve %28 olarak gerçekleşmiştir. Tedrici de olsa yoksulluğun hafifletilmesinde olumlu gelişmeler söz konusudur.³⁸ En yoksul gruba dahil olan insanların sayısında son 10 yılda %10'a yakın bir düşüş sağlanmıştır. Bu düşüşün 2015 yılına kadar %50 oranına ulaşabileceği öngörülmektedir. En önemli yoksulluk sorunu olan açlık, son 30 yılda yarı yarıya azaltıldı. Dünya yiyecek üre-

tim son 50 yılda, kalkınmakta olan ülkelerde üç kat arttı, fiyatlar da aynı oranda indi. Ancak bu ülkelerde nüfusun %18'inin asgari beslenme sorunu yaşamaya devam ettiğini belirtmek gerekir. Çocuk ölümlerinin sayısında 2/3'lük bir düşüş gerçekleşmesine rağmen, en yoksul ülkelerde her 5 çocuktan biri ne yazık ki, 5 yaşına erişemiyor.³⁹

Bu rakamlar yoksulluk ve açlık ile mücadelede hepimize derin bir oh çekirecek düzeyde çarpıcı sonuçlar ortaya koymuyor elbette; ama en azından bu mücadelede tedrici bir ilerlemenin var olduğunu gösteriyor. Geçmiş deneyimlerimiz ve ekonominin geleceğine tutulan projeksiyonlar, yoksulluğu yenmenin ve toplumsal refaha ulaşmanın doğru yolunun, ekonomik özgürlüğü temel alan bir yaklaşım olduğunu gösteriyor. Toprak-Demir'in verdiği rakamlar bu gerçeği daha net ortaya koyuyor :

*Dünya Bankası'nın 1999 kalkınma göstergelerine göre; ekonomik özgürlüğün fazla olduğu ülkelerde refah yüksek, düşük olduğu ülkelerde ise paralel olarak düşüktür. 2001 yılında ekonomik özgürlük endeksi hesaplanan 123 ülke içerisinde ekonomik özgürlük ve gelir düzeyinin birbiriyle ilişkisine bakıldığında, yüksek bir doğrusal korelasyon göze çarpmaktadır. En baskıcı ülkelerde gelir düzeyi en düşükken, en zengin ülkelerin özgürlük düzeyleri de en yüksektir.

*Ekonomik olarak en baskıcı ülkelerde, ekonomik büyüme oranı da en

düşük düzeydedir. 1990'dan bu yana ekonomik büyüme oranları, özgürlük düzeyiyle negatif yönde güçlü bir korelasyona sahiptir. Aynı şekilde ekonomik özgürlüğü en fazla olan ülkelerde yozlaşma en düşük, özgürlüğün en az olduğu ülkelerde ise yozlaşma en yüksek düzeylerde dir.

*Ekonomik özgürlük endeksi ile birlikte düşünüldüğünde, ekonomik özgürlüğün en düşük olduğu ülkelerde, yoksulluk endeksi en yüksek değerini, ekonomik özgürlüğün en yüksek olduğu yerlerde ise yoksulluk endeksi en düşük değerini almaktadır. Her iki endeks arasında güçlü bir negatif korelasyon mevcuttur.⁴⁰ Bu veriler ışığında şunu söyleyebiliriz: Küresel politikaların sürekli olarak yoksulluğu yaygınlaştırdığı, yoksullaştırdığı kesimleri suça ittiği ve ürettiği bu yoksulluktan para kazanmak için de hapishaneleri özelleştirme yoluna gittiği iddiası, kategorik bir gerçeği yansıtmamaktadır. Bu iddiayı daha dikkatli dile getirmek gerekir.

Burada üzerinde durulması gereken asıl önemli husus, genelde tüm küreselleşmeye, özelde de hapishanelerin özelleştirilmesine karşı çıkanların, devlet hapishanelerinde yaşanan sorunların çözülmesi için bir alternatif göstermemeleridir. Özelleştirme karşını düşünce; hapishanelerin özelleştirilmesini bir tür "ahlak sorunu" haline getirmekte, devletin hapishaneler üstündeki sahipliğini tartışmasız bir veri olarak kabul etmekte ve hapishanelerin her hal ve şart altında mutlaka dev-

36 Aktaran : Acar, s.24

37 Toprak-Demir, s.136-137

38 Toprak-Demir, s.138-139

39 Kaleağası, Radikal, 01.06.2002

40 Rakamlar ve tablolar için bk : Toprak-Demir, s.125-128

let tarafından işletilmesini zorunlu saymaktadır. Ancak bu yaklaşım hapishanelerdeki sorunları çözümüyor; dünyanın her yerinde devlet hapishaneleri bir sorunlar yumağıdır. Devletin etki ve denetimi altındaki hapishaneler, çoğu zaman asgari yaşam koşullarının sağlanmadığı ve insan haklarının sıklıkla ihlal edildiği mekanlar olarak marufturlar. Gelişmiş, gelişmekte olan veya gelişmemiş olsun, tüm ülkelerdeki mahkumlar, hapishane koşullarından yakınmakta ve bazı zamanlar bu yakınmalar isyan boyutuna varmaktadır.

Devlet hapishanelerindeki sorunları somuta indirgemek ve bu yaranın devasa boyutlarını daha iyi görmek için, Amerika ve Türkiye'deki hapishanelerin temel sorunlarına bakmak yeterli olacaktır. Amerikan hapishanelerinde yaşanan temel sorunlar şöyledir :

*Kadın hapishanelerinde erkek gardiyanların çalıştırılmakta ve kadın mahkumlar giyinirlerken, duş alırlarken ve tuvalet ihtiyaçlarını giderirlerken erkek gardiyanlar tarafından izlenmekte, cinsel istismara ve saldırılara uğramaktadırlar.

* "Maksimum Güvenlik (super-max)" hapishaneleri olarak adlandırılan, genellikle ölüm cezası mahkumları ve tehlikeli sayılan mahkumların kapatıldığı hapishanelerde, mahkumlar, gardiyanlar tarafından dövülmekte ve ırkçı saldırılara maruz kalmaktadırlar.

*ABD'nin Supermax dışında kalan birçok yerel hapishanesi, pis, güvenliksiz, havalandırma ve fiziksel aktivi-

telerin yapılmasına uygun olmayan ortamlar olarak bilinmektedir.

*Cezaevi personeli genellikle eğitimsizdir. Nedense bütçelerde, personelin eğitimi için her zaman çok az para bulunmaktadır.

*Mahpusun kendisinin ve çevresinin güvenliği için, ancak zorunluysa kullanması gereken kelepçe, pranga ya da deli gömleği gibi "kısıtlama araçları"nın sırf cezalandırma amacıyla kullanıldığı durumlara yaygın olarak rastlanmaktadır. Bu vakaların pek çoğunda mahkumların sakat kaldığı hatta öldükleri saptanmıştır. Ayrıca çok sayıda kadın mahkumun, insan onuruna aykırı bir şekilde, doğum sırasında kelepçelendikleri rapor edilmiştir.⁽⁴¹⁾

*ABD'de bazı hapishanelerde mahkumlara çalışmaları karşılığı hiçbir ücret ödenmemekte, ücret ödenen hapishanelerde ise bu ücret oldukça düşük tutulmaktadır. Örneğin, federal düzeyde kabul edilen çalışma programlarına göre, yiyecek hizmetlerinde çalışan, boyacılık yapan, temel bakım hizmetleri sunan, su tesisatçılığı gibi işlerde çalışan mahkumlara verilen saatlik ücret, 12-40 cent arasındadır. Federal mahkumların fabrikalara gönderilen %25'lik kısmı, metal, mobilya, elektronik, tekstil ve grafik sanatları gibi alanlarda çalıştırılmaktadır ve saatte 23 cent-1.5 dolar arasında para kazanmaktadırlar. Tüm bu ücretler ABD'deki asgari ücretin oldukça altındadır.⁽⁴²⁾

Dikkatimizi ABD hapishanelerinden Türkiye'ye çevirdiğimizde, yaşa-

nan sorunların çok daha ağır olduğu görmekteyiz : Kuşkusuz, Türkiye'de hapishanelerindeki en büyük sorun, temel insan hakkı olan yaşam hakkının ihlalidir. Türkiye'de devlet, siyasi mahkumları salt hapsetmiş olmakla yetinmemiş; onları her zaman bir "düşman" konsepti içinde değerlendirmiştir. Bu nedenle "siyasi mahkum, hasımdır, düşmandır. Siyasi mahkumun bedeni, cezanın nesnesidir. Acımasızca kafalar ezilir, kol koparılır."⁽⁴³⁾ Bu anlayışın doruk noktası 12 Eylül'dür; 12 Eylül döneminde devlet, düşman olarak bellediği siyasi mahkumların yaşam haklarını ellerinden almakta hiçbir beis görmemiştir. Bu nedenle, siyasi mahkumları toplu öldürmeye yönelik "olay"lar bu dönemde sıklaşmıştır. İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi'nin hazırladığı kapsamlı "cezaevleri" raporuna göre, 1981-1995 döneminde hapishanelerde 50'yi aşkın insan hayatını kaybetmiştir :

-12 Eylül dönemindeki açlık grevlerinin sayısını kesin olarak saptamak mümkün olmamakla birlikte, Metris'te 1981'deki 18 günlük, 1982'deki 28 günlük açlık grevleri, Metris ve Sağmalcılar'daki 1983'teki 26 günlük açlık grevi, 1984'teki 75 günlük ölüm orucu, Diyarbakır'daki 43 günlük ölüm orucu ve Mamak'taki 432 günlük açlık grevi en uzun olanları olup, bu olaylarda 12 insan hayatını kaybetti.

-1989'da Eskişehir Özel Tıp Cezaevi'nde bir tünel bulunması üzerine

bütün mahkumların şiddetli bir baskı altına alınması sonucu başlayan 52 günlük açlık grevi. Bu açlık grevinin 35. gününde mahpuslar zorla Aydın'a sevk edilmiş ve bu sırada iki insan ölmüştü.

-1995'te, başka yerlerin yanı sıra Yozgat'ta 48 günlük, Konya'da 36 günlük, Diyarbakır'da 50'li günlere varan açlık grevleri yapıldı.

-1996 Temmuz/Ağustos'ta 52 hapishanede 69 gün süren ölüm orucunda 12 insan hayatını kaybetti.

-1998'de Erzurum'da yapılan 55 günlük bir açlık grevi var. Bütün bu soğuk rakamlar Türkiye hapishanelerinde yaşanan zulmün, insanları nasıl da yaşamlarına kıymak zorunda bıraktıklarını net bir şekilde gösteriyor. Bora'nın yetkin ifadesiyle "hapishanelerde zulmün oluşturduğu basınç, 12 Eylül döneminden beri ara ara açlık grevleriyle, ölüm oruçlarıyla infilak ediyor. Mahkumların ve tutukluların seslerini duyurmak için başvurabildikleri son çare bu. Yirmi yıldır defalarca başvuru ve insanları hayatlarından vazgeçme noktasına getiren bir son çare."⁽⁴⁴⁾

*Türkiye hapishanelerinde işkencenin sistematik bir olgu olduğu, artık uluslararası metinlere de girmiştir. Avrupa İşkenciyi Önleme Komitesi tarafından 23 Şubat 1999'da yayınlanan Türkiye raporu, Mersin E Tipi Cezaevi, İzmir Buca Cezaevi ve Ünye Kapalı Cezaevinde yapılan incelemeler sonucu tespit edilen çeşitli sorunları içermektedir. Şöyle ki; mahkumlara fi-

41 Elban, s.53-54

42 Özdek, s.39-40

43 Kaptanoğlu, s.32

44 Bora, s.17

ziksel kötü muamele ve sözle tecavüz uygulamaları İzmir Buca Cezaevi'nde tespit edilmiştir. Kötü muamele şartlarının sayısı hakkında Hükümetten bilgi istenmiş, ancak Hükümet tarafından cevapta, bu sayının tespitinin mümkün olmadığı, kötü muamele şikayeti üzerine haklarında takibat yapılan personelin sayısının tespitinin mümkün olduğu bildirilmiştir. Buna göre, 1997 yılında 10 farklı cezaevinde 96 cezaevi personeli hakkında 10 dosya şeklinde kovuşturma başlatılmıştır.

*Türkiye'deki hapishanelerin sağlık hizmetlerinin son derece yetersiz olduğu bilinmektedir. Gerekli tedavileri yapılmadığı için sağlıklarını kaybeden veya koruma sağlanmadığı için hastaneye götürülmeyen veya götürülmesi geciken mahkum haberleri, sıklıkla basına yansımaktadır. Bunun en önemli nedeni, hapishanelerdeki sağlık personelinin yetersizliğidir. Aynı şekilde, hapishanelerin hijyenik koşulları da tatmin edici olmaktan uzaktır. Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin yukarıda anılan raporu; bu olumsuzluğa vurgu yaparak, Türkiye'ye, temiz yatak sağlanmasını ve hijyenik şartların iyileştirilmesini, çamaşırhanelerin geliştirilmesini, temizlik bölümünün tamiratlarının daha seri yapılmasını ve mahkumların kişisel eşyaları için kilitli dolap temin edilmesini tavsiye etmiştir.⁽⁴⁵⁾

*Hapishanelerdeki eğitim hizmetlerinin manzarası da çok kötüdür. Eğitim hizmetleri kadrosunda çalıştırılan personelin sayısı çok düşüktür. 1999

sonu itibarıyla hapishanelere tahsis edilen toplam 422 öğretmen kadrosundan sadece 116'sı dolu bulunmaktadır. Burada ilginç bir nokta var : Hapishanelerde eğitim ve sağlık alanında yeterli sayıda personel bulunmamaktadır, ama genel olarak bakıldığında hapishanelerde aşırı istihdamın var olduğu görülecektir. 1987-1993 yılları arasında cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlü sayısı %40 azalırken, cezaevlerindeki kadrolu personel sayısı %100 civarında bir artış göstermiştir. Hükümlü ve tutuklu sayısının 28270 olduğu dönemde personel sayısı 23639 kişiye ulaşmıştır. Nerede ise cezaevinde barınan her bir kişiye, bir personel düşmektedir. Cezaevlerinin dış korumasından sorumlu olan jandarma sayısının da dikkate alınması durumunda, cezaevlerinde istihdam edilenlerin sayısı, cezaevlerinde bulunan kişilerin sayısını geçmektedir. Ancak istihdam bu derece artarken, gerçekten ihtiyaç duyulan eğitim ve sağlık alanlarında personel sayısında bir artış söz konusu olmamıştır. Sadece bu veri bile, devletin hapishanelerde etkin ve verimli bir istihdam politikasını oluşturamadığını kanıtlamaktadır.⁽⁴⁶⁾

*Fiziki şartlar bakımından oldukça kötü bir sicile sahip Türkiye hapishanelerindeki bir diğer önemli sorun, çocuk suçluların yetişkinlerle birlikte aynı mekanı paylaşıyor olmalarıdır. Her ne kadar, çocuk suçlular ile yetişkinler farklı bölümlerde barındırılıyorsa da; çocukların yetişkinlerle aynı kuralara tabi olmaları, çocukların gelişimin

olumsuz yönde etkilemektedir. Hapishanelerde sosyal faaliyetlerin az olması, fiziksel ve düşünsel gelişim çağındaki çocuklarda daha büyük tahribatlar yaratmaktadır.⁽⁴⁷⁾

Bu, mevcut ve yakıcı sorunlar listesini uzatmamız mümkün. Ancak bu kadarı bile, devletin, hapishaneler konusunda başarısız olduğunu ortaya koymaya yetmektedir. Bütün dünyada devletler, hapishanelerin yönetimi konusunda bir açmazla karşı karşıya kalmışlardır; çünkü devletin hapishaneleri işletmesi altından kalkılamaz sorunlara yol açmıştır. Bu durum, hapishane sorununu enikonu tartışılmasını ve hapishanelerin mutlaka devlet tarafından işletilmesi gerektiği yönündeki düşünceden farklı bir perspektif sunulmasını sağlamıştır. Bu konuda en radikal görüş, hapishanelerin özelleştirilmesidir

ÖZELLEŞTİRMECİ CEPHENİN ARGÜMANLARI

Drucker, herhangi bir etkinliğin uzunca bir süre devlet tarafından gerçekleştirilmesi halinde, bu etkinliğin neredeyse "ahlaki" bir nitelik kazandığını ve bu nedenle devletçe yürütülen etkinliklerin; kamu hizmetleri ve bir amacın elde edilmesinde kullanılan birer araç olarak değil, aksine birer sembol gibi ve kutsal nitelikli bir şey olarak görülmeye başlandığını ifade eder : "Bunlardan sonuç alınmaması "Farklı bir şey yapsak daha iyi olmaz mı ?" sorusuna yol açmaz. Bunun yerine,

47 Bıçak-KSÖS, s.201-202

48 Drucker, s.65-66

49 ABD'de 1990 yılı sonu itibarıyla, yetişkinlere yönelik 44 hapishane, özel sektör tarafından işletilmektedir. Buralarda barınan insan sayısı 15.000'dir. ABD'de toplam 4900 cezaevi bulunmaktadır. Bu durumda, özel sektöre barındırılan mahkumların, toplam mahkumlara oranı %2'dir. Bıçak, s.203

harcanan çabanın iki katına çıkarılmasına yol açar; sonuç alınmaması, yalnızca şer güçlerinin ne kadar etkin olduğuna işaret etmektedir."⁽⁴⁸⁾ Bu saptama, eğitim, ulaşım, sağlık, haberleşme, vb. alanlarda da geçerlidir ama, devlet-hapishane ilişkisinde bu saptamanın daha bir yerine oturduğunu belirtmek gerekir. Gerçekten de, hapishanelerin devletçe işletilmesi insanların zihinlerinde o kadar yer etmiştir ki; bunun aksi bir fikir serdetmek, adeta "kutsal"a saldırmak gibi algılanmakta; özellikle hapishanelerin özel sektöre devri fikri tepki ile karşılanmaktadır.

Ancak mevcut aşırı merkezîyetçi ve ayrımcı hapishane rejimi etkin ve verimli değildir; hapishaneleri insan haklarının yoğun bir şekilde ihlal edildiği ve mahkumların isyan ettiği bir mekana dönüştürmüştür. Yaşanan/yaşanmakta olan sorunlar, hapishanelerin devletçe işletilmesini tartışılmaz bir veri olmaktan çıkarmış, "kutsal"ı aşınmış ve hapishanelerin özel sektöre devrinin mümkün olup olmadığının tartışılmasını sağlamıştır. Bu tartışmanın öncülüğünü ABD yapmış, daha sonra Avustralya, Yeni Zelanda ve İngiltere'de, hapishanelerin özel sektöre devrinin olasılığı üzerinde çalışılmaya başlanmıştır.⁽⁴⁹⁾

Hapishanelerin özelleştirilmesini savunanların temel argümanı şudur : Özelleştirme ile, daha önce devletin tekel yetkisi altında olan kimi hizmetler özel sektöre devredildi ve bunlar-

dan başarı sağlandı. Aynı şekilde hapishaneler daha işlevsel mekanlar haline getirilebilir ve yaşanan sorunlar, en azından kısmen, giderilerek buralarda barınmak zorunda olan insanlara daha iyi yaşam koşulları sunulabilir. Hapishanelerin özelleştirilmesiyle ilgili olarak, hemen ilk etapta yanıtlanması gereken sorular vardır :

1. Akla gelen ilk soru bu kurumların ne şekilde özelleştirileceğidir. Bugüne kadar ki uygulamalar göz önüne alındığında, hapishanelerin, üç şekilde özelleştirilebileceği görülmektedir. Birincisi, hapishanelerin yapımının ve işletmesinin tamamen özel sektöre devridir. İkincisi, mahkum ve tutukluların barındırılması, işlerinin sağlanması, eğitim, sağlık, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesi gibi hizmetlerin devlet memurları tarafından değil de, özel şirketler tarafından yerine getirilmesi biçimindeki sınırlı bir özelleştirme. Üçüncü ise, cezaevlerindeki işgücünün özelleştirilmesi yoluna gidilmesidir. Örneğin İngiltere'de futbol kulüplerinin kale arkası ağı ihtiyacının %60'ı mahkumların üretimleri ile karşılanmaktadır.⁽⁵⁰⁾

2. Hapishanelerin özel sektöre devri halinde, devletin bu kurumlarla ilişkisinin ne şekilde cereyan edeceği ve özel şirketlere hangi bütçeyle nasıl bir uygulamayla ödeme yapılacağı sorulabilir. Devletin temel işlevi denetim olacaktır. Cezaevlerinin işletilmesinin sözleşmede öngörülen standartlarla uyum içinde olup olmadığı kamu makamlarınca denetlenecektir. Adalet

Bakanlığı'na bağlı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü sözleşmede mahkum başına öngörülen meblağı, barındırılan mahkum ve hükümlü sayısına göre belli aralıklarla firmaya ödeyecektir.⁽⁵¹⁾

3. Özel sektörün, kar etmeyi amaçladığı, karını maksimize etmek amacıyla hapishanelerin standartlarını düşürebileceği ve bu durumda mahkumların haklarını ihlal edeceği ileri sürülmektedir. Bu argüman tamamen haklıdır ve böyle bir riskin gerçekleşme olasılığı her zaman vardır. Ancak bu durumda görev devlete düşmektedir. Bütün hapishaneleri denetlemeye yetkisine sahip olan devlet; özel hapishaneleri kurallara uymaları konusunda sürekli gözetim altında tutmalı, kurallara uymayan ve standartları ihlal eden firmalar için ağır cezalar öngörmeli ve gerektiğinde sözleşmesini feshetmelidir.⁽⁵²⁾ Kamımızca, hapishanelerin devlet tarafından işletilmesi halinde, bunların devlet görevlileri veya devlet dışı organla tarafından denetlenmesi yerine, hapishanelerin özel sektöre devredilerek bunun denetiminin devletçe yapılması, içerdeki insanların haklarının korunması açısından daha sağlıklı bir yol olacaktır.

4. Hapishanelerde devlet işletmeciliğine son vermenin tek alternatifinin, bunları kar amaçlı özel şirketlere tamamen devretmek olup olmadığı da sorulabilir. Hapishanelerin tamamen devlete bırakılması veya bütünüyle özel sektöre devredilmesi, ekstrem önerilerdir. Bu ikisinin arasında, deği-

şik çareler de bulunabilir. Örneğin hapishanelerin korumasının ve dış güvenliğinin devlet tarafından sağlanması, ama içerdeki hizmetlerin bu alanda çalışan ve kar amacı gütmeyen gönüllü kuruluşlara, özel kurumlara ya da sivil toplum örgütlerine de devredilmesi düşünülebilir.

5. En önemli sorulardan biri de, hapishanelerin özelleştirilmesinden ne gibi yararların sağlanacağıdır. Bıçak'a, göre hapishanelerin özelleştirilmesinin başlıca dört önemli faydası vardır :

a. Modern toplumda suç olgusunun çok hızlı bir şekilde arttığını ve bu nedenle modern toplumların daha fazla hapishaneye ihtiyaç duyduğunu belirten Bıçak, hapishanelerin özelleştirilmesi halinde öncelikle, ortaya çıkan yatak talebinin hızlı bir şekilde karşılanacağını belirtir.

b. Devletin yaptığı kamu harcamaları azalacaktır. ABD'deki uygulamalar, hapishanelerin özel sektöre devrinin, maliyeti düşürdüğünü açıkça ortaya koymuştur. Bu durum, diğer ülkelerin de, düşük maliyet beklentisiyle, hapishaneleri özelleştirme yoluna gitmelerine sebebiyet vermiştir.

c. Etkin bir kamu denetimi sağlanacaktır. Hapishanelerin yönetimi ile denetiminin ayrılması, denetimin daha etkin şekilde gerçekleştirilmesine olanak verecektir. Özelleştirmenin kamu ya da daha fazla denetim imkanı vereceği beklentisi sözleşmenin bazı dinamiklerine dayanır. Öyle ki, ilk önce, reket baskısı kamu sektöründe geliştirilen çalışma kurallarının yeniden gözden geçirilmesine, değiştirilmesine ze-

min hazırlar. Etkin olmayan, verimsiz uygulamaları zaman içerisinde ortadan kaldırır. İkinci olarak, sözleşme yazılı olarak önceden belirlenmiş performans standartları ve amaçları ortaya koymaya kamu makamlarını iter. Üçüncü olarak kamu tarafından belirlenen standartlara uyulmadığını, özel firma tarafından işletilen cezaevlerinde ortaya koymak daha kolaydır. Dördüncü olarak, özelleştirme, yöneticilerin sonuç kalitesi üzerinde daha fazla yoğunlaşmalarına neden olur. Son olarak, siyasi iradenin ve yüksek kademe idarecilerinin alt seviyede görev yapanları kontrol etmede güçlük çektiği durumlar olabilir. Özelleştirme ile performansla ilgili amaçlara ve genel politikalara daha büyük oranda uyum sözkonusu olacaktır. Örneğin, 1970'de Massachusetts'deki bir çocuk rehabilitasyon merkezi uygulamalarında reform yapmak üzere bir yönetici atanmış, ancak bu yönetici mevcut personelin alışılmış uygulamalarını değiştirememiştir. Bunun üzerine bu yönetici, eğitim kurslarını bir gecede kapatmış, çocukların eğitim konusunda bazı özel firmalarla sözleşme imzalamış ve sonuçta reform amaçlarını daha süratli bir şekilde gerçekleştirmiştir. Kamu yönetiminde personelin mevcut kültürünü değiştirmek güçlük arz etmektedir; oysa özel sektör yenilikleri ve çağın felsefesini yakalamaya daha yatkındır.

d. Devletin yıpratılması önlenecektir. Bıçak'a göre, hapishanelerdeki uygulamalar, standartların yerinde olup olmadığı tartışmaları ve hizmetin sunulmasındaki bazı kusurlar, personelin

50 Bıçak-KSÖS, s.203

51 Bıçak-CÖ, s.49

52 Bıçak-CÖ, s.50

kusuru olarak kabul edilmek yerine devleti yıpratmaya yönelik olarak kullanılmaktadır Oysa özelleştirmeyle, devlete bu şekilde yöneltilecek eleştiriler ortadan kaldırılabilecek; hizmetin sunulmasında kusuru görülen şirkete, ihlalin ağırlığına göre para cezası ya da sözleşmenin feshi gibi yaptırımlar uygulama imkanı doğacaktır.⁵³

Özelleştirme ile, hapisaneler üzerinde etkin bir denetimin sağlandığı ve kamusal harcamaların azaldığı; bu yola başvuran ülkelerde elde edilmiş yararlarıdır. Bunda bir şüphe yok; ancak modern toplumda suçların sürekli artışı iddiası tartışılması gereken bir iddihadır. Suç artışını toplumsal ve siyasal yapıdan izole eden bu bakış açısı, suç oranı ile toplumsal yapı arasındaki bağlantıyı göz ardı etmektedir. Modernleşme derecesi ne olursa olsun bütün toplumlarda, toplumsal yapıda meydana gelen bazı değişkenlere bağlı olarak suç oranı artabileceği gibi azalabilmektedir. Örneğin gelir dağılımının nispeten düzeldiği ve istihdamın arttığı dönemlerde suç oranını azalırken, yoksulluğun yükselişe geçtiği zaman kesitlerinde de suç oranı artabilmektedir. Dolayısıyla, suç ve suçluluk

olgusuna, modern toplumun zorunlu bir sonucu olarak bakmamak lazım gelir.

Aynı şekilde, suç ve suçluluğun artmasının belirleyici unsurlarından birinin, siyasal rejimlerin tutumu olduğu da unutulmamalıdır. Bilindiği gibi ceza yargılaması; bir yandan özgürlüklerin korunmasını, diğer yandan toplumsal düzenin sağlanmasını amaçladığından, devlet ile birey daima karşı karşıya geldiği bir hukuk alanıdır. Birey özgürlük alanını genişletmek, devlet ise kendini korumak ister. Otoriter siyasal rejimlerde devlet kendini korumak için, bireyin özgürlük alanını alabildiğince daraltır ve bu alanın dışında kalan her talebi "suç" ve bu talepleri dile getirenleri de "suçlu" olarak algılar. Bu nedenle, otoriter bir devlette suç ve suçlu sayısı alabildiğine artmaktadır.⁵⁴ Bu gerçekler ışığında; modern toplumda suç oranının artışını bağımsız bir veri olarak almaktansa, suç artışın içinde bulunulan toplumun toplumsal ve siyasal yapıyla açıklamak daha yararlı sonuçlara ulaştırabilir.⁵⁵

Hapishanelerin özelleştirilmesi düşüncesini temellendirirken, başlıca kaygının devletin şikayetlerden kurtarılması değil; hapishanelerde bulunan insanların insan haklarının nasıl daha iyi koruruz anlayışı olması gerektiği de, üzerinde durulması gereken bir diğer önemli noktadır. Aksi takdirde, özelleştirilen hapishanelerde devleti şikayetlerden kurtarmak mümkün olabilir ama insan hakları ihlalleri devam eder. Herhalde özelleştirmeden beklenen bu değildir.

Hapishanelerin özelleştirilmesinde asıl düşünce, insan haklarını korumak olmalıdır. Hukuki altyapısı güçlü bir özelleştirme bu imkanı sağlayabilir. Şöyle ki, devlet hapishanelere hükmettiğinde, hapishaneleri ya devlet görevlileri ya da devlet dışı kuruluşlar (ki buna izin verecek olan da devlettir) kuruluşlar denetleyecektir. Devlet görevlilerinin denetlemelerinde her zaman objektif olacakları garanti edilemez. Hele, "güçlü devlet" anlayışının hakim olduğu ülkelerde, devletin sebep olduğu ihlallerin, "devleti zaafiyete uğratar" endişesiyle, görevlilerce gündeme getirilmemesi uzak bir ihtimal değildir. Öte yandan bağımsız kuruluşların ne kadar sağlıklı bir görev yapacağı ise devletin takınacağı tutuma bağlıdır. Güçlü devlet, son derece sınırlı bir denetleme imkanlarını son derece sınırlandırabilir ve hatta Türkiye'de olduğu gibi hapishaneleri gözetlemek amacıyla kurulacak örgütlere kimin katılacağını belirleme hakkını da kendinde görebilir. Her iki olasılıkta da, mahkumların haklarını korumak oldukça güç olacaktır.

Oysa özel sektör elindeki hapishanelerin devlet tarafından denetlenmesinde böyle bir güçlük arz etmez. Devlet her yerde, özel sektörden daha kuvvetlidir, daha büyük imkanlara sahiptir. Devletin, ciddi biçimde denetlemek isteyip de denetlemeyeceği bir hapishane söz konusu olamaz. Güçlü bir hukuk devleti için, bütün hapishanelerde mahkumların haklarının korunup korunmadığını denetlemede ciddi bir sıkıntı doğmayacaktır. Bu, mahkumların insan haklarının devlet hapishanelerine oranla daha bir güvence altına alır. Ayrıca, mahkumların en önemli sıkıntılarını teşkil eden işenin sağlanması, eğitim, sağlık, temizlik ve sosyal faaliyetlerin sağlanması konusunda denetim altındaki bir özel sektör, devlete oranla, mahkumlar için daha faydalı olabilecektir.

SONUÇ

Dünya, kimsenin yetişemediği bir hızla değişiyor; bugün "yeni" bilinen, yarın hemen "eski"ye dönebiliyor. Değişim, olumlu ve olumsuz unsurları birlikte ihtiva ediyor; kimi sorunları çözerken, kimi sorunları azıtıyor ya da yeni sorunlara sebebiyet veriyor. Eski yaklaşımlarla bir türlü çözüme kavuşturulamayan bu sorunlar karşısında, herkes kendi "doğru"larını test etme zorunluluğunu duyuyor.

Nesnel bir değişim süreci olan küreselleşme, "etkin ve itibarlı olmayan her düzeydeki organizasyonu tasfiye etmektedir"⁵⁶ Bu nedenle, devletler de; küreselleşme sürecinde tasfiye olmamak ve yeni düzene ayak uydurabilmek için kendilerini yeniden yapılandırmak mecburiyetindedirler. Bu süreçte öne çıkan devlet, "üretimden

53 Bu konuda bkz : Bıçak-CÖ, s.49-50; Bıçak-KSÖS, s.204-205; Bıçak-CAYK, s.216-217; Bıçak, Radikal, 08.01.2001

54 Siyasal rejimler ile hukuki düzen bağlantısı için bkz : Yurtcan, s.4-6; Soyaslan, s.3-4

55 Siyasal rejimlerin tutumuyla, suç oranının artması arasındaki bağlantıyı gösteren, ülkemizin yakın zamanlarına dair iki örnek vermek, konuyu daha somuta indirgeyebilir : Anayasal bir hak olan dilekçe hakkını kullanan öğrenciler, siyasal iradenin konjüktürel tercihi nedeniyle "suçlu" olarak görülmüşler ve binlerce öğrenci gözaltına alınıp haklarında davalar açılmıştır. Aynı şekilde TCK'nın 169. maddesi, uzun yıllar boyunca, neredeyse herkesi "yardım-yataklıktan" mahkum edecek biçimde yorumlanmış ve uygulanmıştır. Hatta bu öylesine abartılmıştır ki, en sonunda devlet bile, binlerce insanın boş yere hapishanelere tıkıldığını kanaat getirmiş ve 169. maddeyi "af" yasasının kapsamına almıştır. (23 Nisan 1999 Tarihine Kadar İşlenen Suçlardan Dolayı Şartla Salıverilmeye, Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanun; Kanun No : 4616, Kabul Tarihi : 21.12.2000, www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4616.html) Bu örnekler çoğaltılabilir; örneğin, 141, 142 ve 163. maddelerin, kaldırılmadan önce ne tür uygulamaya facialarına yol açtığına işaret edilebilir. Durum bu iken, modern toplumdaki suç oranının artışında, siyasal rejimlerin direkt etkisini mutlaka dikkate almak gerekiyor.

56 Toprak-Demir, s.140

dağıtımına her şeyi kendi yapmaya çalışan, özgürlüklerin sınırını dar tutup baskı politikaları izleyen devlet değil, tersine piyasanın tek başına altından kalkamayacağı alanlarda görev üstlenen küçük ama etkin hizmetkar devlettir.⁽⁵⁷⁾ Küreselleşme sürecinde, devletin yetkilerini aşındırılmıştır ama, hala ekonomik ve siyasal yaşamın en önemli aktörünün devlet olduğu tartışılmazdır. Küreselleşme sürecinde önemli olan nokta; yapısal değişimlerin sonucu olarak, bu güçlü aktörün diğer güçlü araçlarla birlikte çalışmaya kendini hazırlamak zorunda olmasıdır. "Başarılı olmak için devletin artık özel şirketlerin temsil ettiği güçten yararlanmaya, onlarla birlikte çalışmaya muktedir olması ve keza birçok supranasyonal organla çalışması gerekiyor. Kısaca devlet artık gücünü paylaşmak zorundadır."⁽⁵⁸⁾

Devletin gücünü paylaşması gereken alanlardan biri de hapishanelerdir. Hapishaneler, uzunca bir süredir, kalitesizlik, verimsizlik ve hak ihlalleriyle maruf mekanlar olmuşlardır. Denilebilir ki; devlet hapishaneleri insanları özgürlüğünden etmekle yetinmemekte, mevcut standartlarıyla adeta ikinci kez cezalandırmaktadır. Bu nedenle günümüz dünyasında hapishaneler, bu mekanlardaki standartlardan müşteki mahkumların eylemleri/ayaklanmaları nedeniyle, en önemli toplumsal tartışma konularından birini oluşturmakta ve buralardaki mutlak devlet hakimiyeti sorgulanır olmaktadır.

57 Acar, s.25

58 Erdoğan, s.55

59 Bıçak-KSÖS, s.203

İlk bakışta devletin hapishaneler üzerindeki yetkilerin kısıtlamak, hapishaneleri ve burada yürütülen bazı hizmetleri kar amacını güden özel firmalara devretmek, gayri-ahlaki bir tutum olarak değerlendirilebilir. Ancak hapishanelerin mutlaka devletçe yönetilmesini gerekli kılan özel veya ahlaki bir durum söz konusu değildir. Özel hapishanelerin varlığı 19. yüzyıl ortalarına kadar, endüstrileşmiş ilkelere bir norm idi. mahkum işçilere getirilen kısıtlamalar ve bu hapishanelerdeki kötü şartlar sonucu yaşanan skandallar, devletin hapishaneleri özel sektörün elinden almasına neden olmuştur. Günümüzde yeniden başlayan özelleştirme hareketini, 19. yüzyıl şartlarına basit bir dönüş olarak algulamamak gerekir. Tamamen farklı bir bağlamda gerçekleşen yeniden özelleştirme hareketinin amacı, hapishanelerin nasıl daha etkin bir hale getirileceği ve kamu ile özel sektör arasında bir işbölümünün mümkün olup olmadığı hususlarındaki arayışlardır.⁽⁵⁹⁾

Tarihsel süreç içerisinde, ceza-infaz hukukunun ve hapishanelerin önemli bir ilerleme kaydettiğini teslim etmek gerekir. "Suç" un bireyselleşmesi ve "suçlu" nun idam ve işkence gibi bir infazı beklediği ya da suçun karşılığı olan bedeli ödediği kadar kapatıldığı feodal zindanlardan, hapishane gibi giderek standartlaşan, süre ile ölçülen bir ceza-hapis- infaz kurumuna geçilmiştir. Ceza- infaz mekanizmalarının modernleşmesinin ilk adımını teşkil eden bu önemli gelişmeden sonra, za-

manla dikkatler sadece suç ve hapis olgusu üzerinde değil, suçun ve suçlunun oluşumunda hangi etmenlerin rol oynadığı üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu ise, suçun infazından gözetilen amacın, salt bir "cezalandırma" olmaktan çıkmasına, bir "ıslah" ve "yeniden topluma kazandırma" olarak algılanmasına neden olmuştur. Böylece başlangıçta mahkumu toplumun normal faaliyetlerinden neredeyse tamamen tecritli kılarak uygulanan hapis cezası, giderek mahkumun eğlence dahil, birçok toplumsal etkinlikten yararlanabildiği bir ortamda çekilir hale gelmiştir.

Bugün yapılması gereken, ceza- infaz mekanizmalarının/meکانlarının insancillaştırılmasını bir adım daha öne götürmektir. Bunun için de, hapishanelerin, fizik şartlarından sunulan imkanlara kadar, yeni bir anlayışla yapılandırılması büyük bir önem taşımaktadır. Bu noktada, özellikle işlemlerin sağlanması, sağlık, temizlik, eğitim ve sosyal hizmetlerin sunumu gibi konularda, özel sektörün sahip olduğu olanaklardan ve dinamizminden faydalanılmalıdır. Özelleştirilen hapishanelerden beklenenin elde edilebilmesinde, devlete ve toplumsal kesimlere önemli görevler düşmektedir. Hiç kuşkusuz, özel sektör hapishaneleri kar etmek amacıyla devralmaktadır. Devletin ve toplumsal kesimlerin ödevi, özel sektörün, bu kar amaçlı faaliyetini yürütürken insan haklarına uymasını sağlayacak bir denetimi gerçekleştirmektir. Bu amaca binaen devlet, ön-

celikli olarak yapılması sağlam, net ve üstün bir hukuksal çerçeve inşa etmelidir. Günümüz infaz sistemi, cezalandırmanın vazgeçilmez unsurunun, hukuk devleti ilkesini şiar edinen çağdaş bir hukuk düzeni olduğunun altını çizmektedir.⁽⁶⁰⁾ Ancak tek başına, hukuk devleti ilkesi yeterli güvenceyi sağlayamaz. Sancar'ın işaret ettiği gibi, modern devletten kaynaklı sorunların çözümünü üçlü bir kombinasyon içinde değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda, "hukuk devleti ve kavramı altında toplanan kural ve mekanizmalar önemli bir ilk adım oluşturmalarına rağmen, bu işi tek başına yapabilmeye yeteneğine sahip değildirler. Bu noktada hukuksal kurum ve mekanizmaları etik değerlere bağlayacak bir referansa ihtiyaç vardır. Bu referans da, bugün için en genel ifadesini "insan onuru" ve "insan hakları" kavramlarında bulunur. Öte yandan "etkili toplumsal denetim" olmaksızın bu mekanizmaların işlevsiz kalması ve etik referansın bir kenara bırakılması da zor olmaz. Etkili toplumsal denetim için ise, bir model olarak "çoğulcu demokrasi" en etkili çerçeve gibi görünüyor."⁽⁶¹⁾

Kısacası, hapishanelerin özel sektöre devrini engelleyen herhangi bir hukuksal, ahlaki ve ekonomik neden söz konusu değildir. Ancak bu işlemin umulan sonucu doğurabilmesi için; bir hukuk devletine uygun faal bir hukuksal yapıya, bütün hapishanelerde insan hakları ilkelerini üstün kılacak mekanizmalara ve bunların denetimini etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine

60 Cinmen, s.63

61 Sancar, s.44

olanak tanıyacak çoğulcu bir demokrasiye ihtiyaç vardır. Hukuk devleti, insan hakları ve çoğulcu demokrasi ilkelerinin yaygınlaşıp evrenselleşmesi ise ancak küresel dinamiklerle gerçekleştirilebilir. Özgürlük ve açıklık savunucularının, küreselleşmeyi savunmalarını bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

KAYNAKLAR

ACAR Mustafa: Ekonomik, Siyasal ve Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme : Tehdit mi, Fırsat mı ?, Liberal Düşünce, Sayı 25-26, Kış-Bahar 2002

BARRY Norman: The Promise of Globalisation, Liberal Düşünce, Sayı 25-26, Kış-Bahar 2002-08-22

BAUMANN Zygmunt: Modernite ve Holocaust, Çeviri : Süha Sertaboğlu, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1997

BIÇAK Vahit : Hürriyeti Bağlayıcı Cezaları İnfaz Sistemi : Kamu Sektörü-Özel Sektör İlişkisi, 21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, Ankara, 2001 (Metinde, "Bıçak-KSÖS" olarak gösterilmiştir.)

BIÇAK Vahit :Ceza Adaleti Yönetiminde Kalite ve Etkinlik, b.y :Kamu Yönetiminde Kalite, Editör : Ö. Peker, 1999 (Metinde, "Bıçak-CAYK" olarak gösterilmiştir.)

BIÇAK Vahit : Cezaevleri de Özelleştirilmeli, Liberal Düşünce, Sayı 12, Güz 1998 (Metinde, "Bıçak-CÖ" olarak gösterilmiştir.)

BIÇAK Vahit : Cezaevleri Özelleşebilir, Radikal, 08.01.2001

BORA Tanıl : Hapishane Rejimi : Bir "Seri Katil" Zihniyeti, Birikim, Sayı 136, Ağustos 2000

CİNMEN Ergin: Tecrit Politikası, F Tipi Cezaevi ve Tutukevi, Birikim, Sayı 136, Ağustos 2000

DÖNMEZER S.-ERMAN S.: Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Hükümler, Cilt 2, Beta Yayınları, İstanbul, 1997

DRUCKER Peter F.: Yeni Gerçekler, Çeviri : Birtane Karanakçı, T. İş. B. Yayınları, 1994, Ankara

ELBAN Hasan Kemal: Amerikan Rüyasının Arka Sokaklarında Cezaevi Gerçeği ve Biz, Birikim, Sayı 136, Ağustos 2000

ERDOĞAN Mustafa: Küreselleşme, Hukuk ve Türkiye, Liberal Düşünce, Sayı 25-26, Kış Bahar 2002

FOUCAULT Michel: Hapishanenin Doğuşu, Çeviri : Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi, Ankara, 2000

KALEAĞASI Bahadır: Küreyi Saran Yoksulluk, Radikal, 01.06.2002

KAPTANOĞLU Cem: Panapticondan F Tipine Tecrit, Birikim, Sayı 136, Ağustos 2000

ÖZDEK Yasemin: Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler, Amme İdaresi Dergisi 33/4, Aralık 2000

PIERSON Christopher: Modern Devlet, Çeviri : Dilek Hattatoğlu, Çi-viyazıları, İstanbul, 2000

SOYASLAN Doğan: Ceza Hukuku Genel Hükümler, Savaş Yayınları, Ankara, 1999

SANCAR Mithat: Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti,

Doğu-Batı Sayı 13, Kasım-Aralık-Ocak 2000-2001,

TOPRAK M.- DEMİR Ö.: Özgürlük, Ekonomik Gelişme ve Küreselleşme, Liberal Düşünce, Sayı 25-26, Kış-Bahar 2002

YURTCAN Erdener: Ceza Yargılaması Hukuku, Alfa Basım-Yayım, İstanbul, 1994

WAGNER Peter: Modernliğin Sosyolojisi : Özgürlük ve Cezalandırma, Çeviri : Mehmet Küçük, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1996

WEBER Max: Sosyoloji Yazıları, Çeviri : Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002